

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Převažující důvody umístění dítěte do ústavní výchovy

Simona Gaschová

Katedra sociální práce
Vedoucí práce Mgr. Monika Ulrichová, Ph.D.
Studijní program Sociální a pastorační práce
Studijní obor Sociální a pastorační práce

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Převažující důvody umístění dítěte do ústavní výchovy* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Podbořanech dne 31. 5. 2021

Simona Gaschová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá převažujícími důvody umístění dítěte do ústavní výchovy. V práci se pokusím najít, analyzovat a interpretovat převažující faktory, které vedou k umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy, konkrétně dětského domova. Ústavní péče je dlouhodobě chápána jako nejzazší forma péče o dítě v případech, kdy se biologická rodina o dítě nechce, neumí či nemůže postarat.

V teoretické části popíšu základní charakteristiku rodiny a jejího vlivu na dítě, vývojové fáze dítěte, rizikové faktory, vyskytující se v rodině a dále legislativní vymezení péče o dítě v České republice.

V praktické části porovnáám dvě instituce z hlediska umístování dítěte do zařízení ústavní výchovy. Zpracované kazuistiky a rozhovory z obou institucí by měly napomoci pochopení hlavního tématu této práce. Cílem práce je analyzovat a interpretovat výsledky šetření z obou institucí a tyto poznatky pak shrnout.

Klíčová slova

dítě, dětský domov, ústavní výchova, rizikové faktory, biologická rodina

Summary

The bachelor's thesis deals with the predominant reasons for placing a child into institutional upbringing.

In my bachelor's thesis, I will try to find, analyze and interpret the prevailing factors that lead to the placement of a child in an institutional upbringing facility, especially a children's home. The institutional care has been long time understood as the ultimate form of the childcare, in cases when the biological family does not want, is not able or does not want to take care for the child.

I will describe, in the theoretical part of my work, the basic characteristic of the family and its influence on the child, the evolution phases of the child, the risk factors which can occur in the family and also the legislative definitions of the childcare in the Czech Republic.

In the practical part of my work, I will compare the two institutions in terms of placing a child into institutional upbringing. The elaborated casuistry and interviews from both institutions should help to understand the main topics of this work.

The aim of my work is, to analyze and interpret the results of the survey from both institutions and then summarize the findings.

Keywords

child, children's home, institutional upbringing, risk factors, biological family

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Monice Ulrichové, Ph.D. za cenné rady a za to, že se mě ujala v obtížné situaci. Také děkuji svým informantům paní Mgr. Zuzaně Marcelly a panu Mgr. Zdeňku Šimkovi za stěžejní informace k této práci.

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část.....	11
1 Rodina a domov	11
1.1 Vymezení pojmů rodina a domov	11
1.2 Funkce rodiny a vymezení nefunkční rodiny	12
1.3 Vývojové fáze dítěte a jeho socializace v rodině	15
1.4 Vliv rodiny na dítě a rizikové faktory v rodině	18
1.4.1 Rizikové faktory vyskytující se v rodině ze strany rodičů	18
1.4.2 Rizikové faktory v rodině vyskytující se vůči dítěti	20
2 Legislativní vymezení rozvodu v České republice.....	23
2.1 Rozvodovost a formy porozvodové péče	23
2.1.1 Výhradní (výlučná) péče jednoho rodiče	24
2.1.2 Střídavá péče	24
2.1.3 Společná péče rodičů.....	25
2.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče	25
2.2 Historický náhled na rozvodovost v České republice	26
2.2.1 Historický vývoj právní úpravy zániku manželství.....	26
2.2.2 Historický exkurs na příčiny rozvodovosti	27
3 Pohled na historii odložených dětí v českých zemích.....	29
3.1 Nalezenci v hluboké minulosti	29
3.2 Jak se rodily nechtěné děti.....	30
4 Legislativní vymezení péče o dítě v České republice a druhy této péče	
31	
4.1 České zákony	31
4.2 Mezinárodní úmluvy	32
4.3 Náhradní rodinná péče.....	33
4.3.1 Druhy náhradní rodinné péče.....	34
4.4 Ústavní výchova	34
4.4.1 Zařízení ústavní výchovy	35
Praktická část	39
5 Dětský domov Mašťov.....	43
5.1 Rozhovor s ředitelem Dětského domova Mašťov.....	43
5.2 Kazuistiky z Dětského domova v Mašťově	46
5.3 Zpracování výsledků šetření v dětském domově.....	52
6 Orgán sociálně-právní ochrany dětí Podbořany	55
6.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu	
v Podbořanech.....	55
6.2 Zpracování výsledků šetření z Orgánu sociálně-právní ochrany	
dětí Městského úřadu v Podbořanech	57
7 Interpretace výsledků.....	59

7.1	Diskuse	59
8	Závěr	61
9	Seznam literatury	63

Úvod

Rodina by pro každého člověka měla být jednou z nejvyšších hodnot, které lze v životě najít. Měla by být pokladnicí, ze které čerpáme to nejcennější po zbytek života. Měla by být zázemím, jistotou, zdrojem, ke kterým se můžeme stále vracet. Rodiče by měli být těmi nejbližšími lidmi, se kterými na počátku života sdílíme nejhlubší city. Měli by být naší neotřesitelnou oporou, která nás ochrání před všemi nástrahami světa.

Každá rodina je však úlem plným vztahů, rolí, interakcí. A ty bývají mnohdy velmi složité, neřkuli bolestivé. V každé společnosti jsou rodiny, které se o své děti z mnoha důvodů nechtějí, neumějí či nemohou postarat. Rodiny, jež potkal nenadálý problém, kterému nedokáží čelit, nebo rodiny, které se potácejí ve změti nevyřešených životních peripetií, které jsou nad jejich síly. Ať už se rodina setká s náročnou situací vlastním zapříčiněním či bez vlastní viny, vždy to má stěžejní dopad na dítě. Děti mají výjimečný talent na vnímání jakýchkoliv nuancí v rodinných vztazích. Dříve, než kdo jiný vnímají, že něco není v pořádku a jsou také prvními a těmi nejzranitelnějšími, na které má konkrétní situace dopad.

V nejzazších případech je dítě umístěno do zařízení ústavní výchovy. Ať již z popudu rodiny, nebo z popudu orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tato práce se zabývá převažujícími důvody umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy.

V teoretické části popíšu základní charakteristiku rodiny a jejího vlivu na dítě, vývojové fáze dítěte, rizikové faktory, vyskytující se v rodině a dále legislativní vymezení péče o dítě v České republice.

V praktické části porovnáám pomocí polostrukturovaných rozhovorů a zpracovaných kazuistik, Dětský domov Maštov a Orgán sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Podbořanech, z hlediska umístování dítěte do zařízení ústavní výchovy.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaké jsou převažující důvody umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy, co vede biologickou rodinu k takto zásadnímu kroku, které nejrizikovější faktory k tomu přispívají a v neposlední řadě, zda se z porovnání dvou vybraných institucí dá vyvodit nějaká společná zákonitost.

Teoretická část

1 Rodina a domov

Definovat pojem rodina se může zdát tou nejbanálnější věcí na světě. Dle mého názoru to není tak jednoduché, neboť na rodinu můžeme nahlížet z mnoha perspektiv.

1.1 Vymezení pojmů rodina a domov

Sociologický slovník uvádí, že rodina je formou dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnujícím přinejmenším rodiče a děti. Dalšími sociokulturně podmíněnými znaky jsou společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků. Rodina je důležitým prostředím socializace, intimity, porozumění a sociální podpory.¹

Možný hovoří o tom, že rodina chrání společenský systém před zhroucením a chaosem, podporuje a umožňuje dynamiku společnosti tím, že svojí stabilitou vyrovnává a umožňuje změny ve svém okolí. Zároveň chrání své členy a vytváří soukromý prostor proti vířícímu světu venku.²

Neméně důležitým pojmem spjatým s rodinou je slovo domov. Domov je především „místo“. Místo, kde má dítě svoje lidi. Rodiče, prarodiče, sourozence či kohokoliv jiného. Místo, kde se cítí dobře, a především v bezpečí. Místo, kde je dítě ukryto před nástrahami vnějšího světa. Místo, kde je láska, úcta, milovaní lidé, kteří domov právě oním zázračným místem dělají.

„Doma' je tam, kam patříme, kde se s námi počítá, kam můžeme přijít bez velkých rozpaků, kde se na nás čeká, kde jsme přijímáni, kde jsme dokonale známí. Zde se utváří vědomí našeho ,já', naší společenské hodnoty... Zde se tedy vytváří naše ,svědomí', které nadále bude naším průvodcem na cestách života

¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0. s. 206.

² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-86429-87-8. s. 14.

a které nás bude upozorňovat, co je dobré a co zlé, i když už dávno a třeba definitivně překročíme práh svého domova.“³

Matějček se domnívá, že domov je nesmírně důležitá a vzácná věc, kterou dítěti vytvářejí právě jeho lidé. Bezpečí domova pak tvoří nezbytný předpoklad pro zdárný vývoj osobnosti člověka. Domov by měl být jednou z podmínek šťastného dětství. Pokud tomu tak není, vědomí domova u dítěte není vytvořeno.⁴

1.2 Funkce rodiny a vymezení nefunkční rodiny

Rodina je především první sociální skupinou, do které se narodíme. Je prvním společenstvím, které nás vychovává a vytváří. Základní hodnotová orientace, kterou se rodina vyznačuje, je pro nás velmi významná, neboť formuje naši osobnost do dospělosti. Životní postoje, vzorce chování, vztah k morálce, k vlastnímu životnímu směřování, k odpovědnosti za sebe i druhé, smysl pro povinnost i vlastní sebevědomí, získáváme ponejprv v rodině a logicky si je přivlastňujeme.

Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti. A jako každé společenství plní určité funkce. *Biologicko reprodukční funkce* je přirozená pro udržení lidstva, neboť plození dětí, pokračování rodu či potřeba pečovat a chránit je stará jako lidstvo samo. *Emocionální funkce* dítěti poskytuje emocionální nasycení, které je stejně důležité jako nasycení potřeb biologických. Dítě potřebuje cítit lásku, bezpečí, jistotu, vědomí někam patřit. Emoce, které dítě v rodině vnímá, jsou nesmírně důležité, dle mého názoru je tato funkce naprosto nenahraditelná. V neposlední řadě *ekonomicko zabezpečovací funkce* je nezbytná z důvodu zajištění základních každodenních potřeb rodiny. Pokud je tato funkce narušena, fyzický nedostatek (nevyhovující bydlení, nedostatek finančních prostředků na obživu) má naprosto zásadní vliv na další funkce rodiny.

Neméně významná je *socializační funkce* (někdy uváděno i jako socializačně výchovná), neboť dítěti předává hodnoty, bez kterých se v dospělosti neobjede. Sociální dovednosti, vztahy k ostatním lidem i skupinám, orien-

³ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-797-7. s. 190.

⁴ Tamtéž, s. 189-191.

taci na určité hodnoty, postoj k okolnímu světu a jeho správné vnímání. Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí, jež dítěti poskytuje stabilní a chráněné prostředí, které je nezbytné pro jeho zdravý duševní i tělesný vývoj.⁵

A aby právě takovou byla, měla by být především *rodinou funkční*. Takovou, ve které výše zmíněné funkce fungují. V takové rodině fungují dobré vztahy mezi jednotlivými členy, rodiče předávají dítěti ze všech výše jmenovaných funkcí jejich náplně a svoji rodičovskou roli naplňují beze zbytku. Nejen rodiče sami mezi sebou navzájem, ale především rodiče s dětmi dokážou mluvit, sdílet pocity, radosti, dokážou se otevřít se svými nejnepříjemnějšími prožitky, ale i obavami a strachy.

Pokud se v rodině vyskytují problémy běžného a zvládnutelného charakteru, hovoříme o *rodině problémové*. Ta se potýká s řešením nenadálé situace, která však na zdárný vývoj dítěte nemá zásadní vliv a často může být krátkodobá. Problémy se rodina snaží zvládat svépomocí. Horší situace je v případech, kdy problém přeroste do situace, kdy se jeho řešení rodině vymyká z rukou. Pak již hovoříme o *rodině dysfunkční*. O skutečné dysfunkci hovoříme tehdy, je-li problém v rodině intenzivní a dlouhodobý. Jsou narušené vztahy mezi členy rodiny a příznivý vývoj dítěte je ohrožen. Může se jednat o poruchu jedné či více funkcí a tyto poruchy mohou být velmi různorodé.

Nejhorší situace nastává, stane-li se *rodina afunkční*. Zde se jedná o takovou poruchu rodinných funkcí, jež vážně brzdí vývoj dítěte a závažně narušují smysl a existenci rodinného soužití.⁶

Přesto, že těchto rodin je statisticky nejméně, pro moji práci jsou nejdůležitější, neboť právě z takových rodin jsou děti nejčastěji umístovány do ústavní výchovy. V takové rodině se vyskytují problémy tak závažného charakteru, jako je týrání dítěte v jakékoliv formě, násilí mezi rodiči, alkoholismus, užívání návykových látek aj.

⁵ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 183-185.

⁶ *Šance dětem*. [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

Dotazník funkčnosti dle Dunovského je pokusem o stanovení objektivní diagnózy rodiny dle následujících kritérií:

- složení rodiny – úplná, neúplná, doplněná, náhradní,
- stabilita rodiny – pevná, narušená, rozvrácená,
- sociální ekonomická situace – velmi dobrá, dobrá, uspokojivá...,
- osobnost rodičů – vyrovnaná, nevyrovnaná, patologická,
- sourozenci – sourozenec, postižený sourozenec, dítě je jedináček,
- stav a vývoj dítěte – v normě, vážněji narušený, těžce narušený,
- zájem rodičů o dítě – opravdový, formální, nedostatečný...,
- péče rodičů o dítě – velmi dobrá, uspokojivá, dostatečná...

Rodiny získávají tzv. trestné body za jednotlivá kritéria. Každým získaným bodem se rodina posunuje k afunkční rodině.

- 0-4 funkční rodina
- 5-9 problémová rodina
- 10-14 dysfunkční rodina
- 15-24 afunkční rodina⁷

Vhodným příkladem sociálních služeb pro takové rodiny je Diakonie Českobratrské církve evangelické, jež nabízí své služby ve více než 130 zařízeních po celé republice. Služba Diakonie vychází z evangelia o Boží lásce a z příkladu služby Ježíše Krista. Jejím posláním je: „*Diakonie tvoří společenství, které v milosrdenství a s nadějí fortelně pomáhá potřebným.*“ Pro rodiny v krizi poskytuje:

- azylové domy – pro rodiče, jež nemají střechu nad hlavou,
- občanské poradny – bezplatné poradenství,
- krizová pomoc – poradenství v bezvýchodných situacích,
- Stop násilí ve vztazích – pro oběti násilí v jakékoliv formě,
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – rozplétání tíživých životních situací celých rodin,
- raná péče – poradenství rodinám, jež pečují o dítě s postižením,
- poradenství pro rodiny, které poskytují pěstounskou péči.⁸

⁷ MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 2. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7. s. 17.

⁸ *Diakonie*. [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/sluzby/sluzby-podle-cilove-skupiny/rodina-a-partnersky-zivot/>.

Ráda bych zde zmínila i pojem tzv. *rodičovské manželství*, kdy pár ve sdílené odpovědnosti za výchovu dětí udržuje domácnost, přesto že některá, nebo dokonce všechny funkce rodiny již zanikly. Odpovědnost manželů za výchovu a budoucí vývoj dětí tak převládla nad subjektivními zájmy rodičů. Tato forma je poměrně častým soužitím manželského páru a je nazývána *rodinou vyprázdněné skořápky*.⁹

1.3 Vývojové fáze dítěte a jeho socializace v rodině

Vývojové fáze dítěte zahrnují tři hlavní oblasti. Biosociální vývoj, který zahrnuje vývoj tělesný a veškeré projevy s ním spojené, kognitivní vývoj, který zahrnuje veškeré procesy, které souvisejí s učením, poznáváním, myšlením, rozhodováním. Psychosociální vývoj zahrnuje především působení rodiny, ale i dalších sociálních skupin a vrstev, do kterých jedinec patří. Vývojové fáze dítěte se pokusím ve stručnosti popsat především z pohledu socializace dítěte, který je pro mou práci nejpodstatnější.

- Prenatální období

Je vědecky podloženo, že již od 12. týdne jsou orgány dítěte biologicky dotvořeny a začínají se ujímat svých funkcí. V posledních dvou měsících těhotenství je plod dokonce schopen tzv. *těžit ze zkušenosti*. Již v tomto období můžeme hovořit o sociální interakci s matkou, kdy matka spontánně reaguje na jeho pohyby a zpětně její emoce pak ovlivňují dítě.¹⁰

- Novorozenecké období

Schopnost učit se je prokázána již 2. - 5. den života. Je zde zaznamenána protosociální znalost dítěte, od počátku reaguje na lidský hlas, „ohmatává“ zrakem lidské obličej, je schopen rozeznat ten matky a pokud ho nevidí, znervózní. Langmeier hovoří o tom, že pro úspěšnou socializaci dítěte je v tomto věku důležitá tzv. *interakční synchronie* mezi matkou a dítětem, která se projevuje ve formě malých rituálů. Již v tomto věku dochází k určité

⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8. s. 206.

¹⁰ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 24-26.

asynchronii a nedostatku sociální interakce, (zaměření pouze na ošetřovatelské úkony), což vede k určité formě deprivace.¹¹

- Kojenecké období

Toto období trvá přibližně do 1. roku života. Langmeier se ptá, zda v tomto období dítěte dispozice, kterými disponuje, promítnou do sociálních vztahů neboli, jak se proměnlivý tok vzájemných interakcí (většinou s matkou) ustaví do trvalejších vzorců. Zde bych vyzdvihla stadium, které nazývá stadium předběžného objektu, které začíná zhruba od třech měsíců věku dítěte. V následujícím stádiu, tzv. stádiu objektu, už dítě dokáže rozlišit cizí a známé tváře, a začíná dávat najevo úzkost při odloučení od známé tváře (většinou opět matky). Sociální interakce dítěte v tomto věku probíhá stále se „svými lidmi“ ve formě her. V těchto hrách se začínají utvářet první emoční vztahy, dítě si osvojuje lidskou kulturu a sociální dovednosti.¹²

- Batolecí období

Toto období trvá přibližně do 3. roku života dítěte. Dítě je stále závislé na matce (či jiném členu rodiny) a i možné krátkodobé odloučení vyvolává prudké separační reakce, které jsou rozděleny do tří fází:

- fáze protestu – dítě křičí a volá matku,
- fáze zoufalství – dítě křičí méně, odvrací se od okolí, odmítá navázat kontakt s druhými,
- fáze odpoutání od matky – dítě je schopno se připoutat k jinému dospělému, najde-li někoho takového.¹³

Separací reakce jsou typické při pobytu dítěte v nemocnici, odkud se však dítě vrací domů. Při pobytu (umístění) do zařízení ústavní výchovy je nutná zvýšená pozornost jedné osoby, většinou vychovatelky, tety, která mu v prvních chvílích může být adekvátní náhradou za matku. Dítě ji časem může akceptovat jako relevantní náhradu.

V tomto věku se v rodině sociální vztahy rozšiřují a dítě je schopné rozlišit otce, sourozence a další členy rodiny. Emoční porozumění je v tomto období důležitou podmínkou pro budoucí rozvoj osobnosti dítěte, které si uvědomuje sebe sama jako autonomního jedince. V batolecím věku také poprvé

¹¹ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 36-44.

¹² Tamtéž, s. 59-71.

¹³ Tamtéž, s. 80.

pozorujeme tzv. fázi poslušnosti, která bývá považována za první krok ve skutečné socializaci dítěte.¹⁴

- Předškolní věk

Pro socializaci dítěte rodina zůstává stále nejvýznamnějším prostředím, i když dítě stále zřetelněji vyrůstá z rámce rodiny. Poprvé dítě zažívá i jiný kolektiv než rodinu, a sice jesle či mateřskou školu. Dítě si začíná uvědomovat pocity viny, studu a význam vlastního úsilí. Langmeier celé toto období nazývá „obdobím hry“, neboť právě hru považuje za hlavní činnost dítěte. Dítě se při hře učí sociálními rolím a pravidlům, pro jeho další psychický vývoj je naprosto nezbytná. Je to poslední období, než ke hře přistoupí i školní povinnost.¹⁵

- Školní věk

Zcela zásadní zvrát v životě dítěte ve formě nástupu do základní školy má významný vliv na fungování celé rodiny. Jak bylo řečeno v předešlém odstavci, období hry skončilo a dítě se poprvé v životě setkává s povinností. Tato zásadní změna může být pro mnohé děti velmi obtížná a zatěžující. Také se v mnoha rodinách mohou projevit první vážné problémy.

Jak píše Langmeier, jde o tak významnou událost, jejíž subjektivní i objektivní průběh výrazně poznamená další vývoj osobnosti dítěte. Dítě je v této fázi nuceno být méně závislé na rodině, musí přijmout novou autoritu a novou sociální roli. K velkému pokroku dochází v oblasti emočního porozumění, kdy je dítě schopno rozlišit vnější projev chování od vnitřních stavů. Dále dochází k vývoji morálního vědomí a jednání, kdy dítě rozpoznává mravní normy a hodnoty. V souvislosti s tímto Kohlberg rozpracoval tři základní stádia morálního vývoje a to:

- předkonvenční úroveň – základ hodnocení určitého jednání jsou přijímány konkrétní následky (odměna, trest),
- konvenční úroveň – splnění sociálního očekávání,
- postkonvenční úroveň – co je správné a co ne, přijímá jedinec na základě vlastního uvážení.

¹⁴ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 81-85.

¹⁵ Tamtéž, s. 89-102.

Langmeier zastává názor, že autonomní morálku vyššího typu si dítě vyvíjí samo, pokud mezi všemi členy rodiny funguje autentický způsob interakce. I v tomto věku jsou pro dítě nejdůležitějšími vzory chování rodiče, podle nich dítě modeluje samo sebe, vytváří své sebepojetí a sebehodnocení.¹⁶

Ať již hovoříme o jakékoliv vývojové fázi dítěte, rodina zůstává prvotním a nejdůležitějším prostředím ovlivňujícím budoucí směřování dítěte do dospělosti. Přesto, že s postupujícím věkem dítěte přibývají v jeho životě další socializační činitelé (škola, vrstevnická skupina, zájmový kroužek), rodina je stále místem, které má na utváření osobnosti dítěte dominantní vliv. Její nezastupitelnost je naprosto klíčová a dána tím, co dělá rodinu rodinou. V ideálním případě by měla být místem tepla, bezpečí, důvěry, stability a soudržnosti, ve které jsou dítěti předávány ty nejvyšší hodnoty formující jeho osobnost a budoucí postoj k životu.

„Jedním z podstatných znaků výsledků citových vztahů mezi dítětem a jeho rodiči či dospělými, kteří hrají jejich úlohu, je zrod zvláštních citů morální závaznosti neboli svědomí.“¹⁷

1.4 Vliv rodiny na dítě a rizikové faktory v rodině

Vliv rodiny na dítě je naprosto zásadní pro celý jeho další vývoj a poměrně dostatečně jsem ho popsala v předešlých kapitolách. V této kapitole podrobněji rozeberu rizikové faktory, které jsou příčinou nefunkčnosti rodiny a které často vedou až k umístění dítěte do ústavní výchovy, což je ústředním tématem této práce. Takových faktorů je mnoho a jejich vymezení by vydalo na samostatnou práci. Přesto se pokusím popsat jen ty nejviditelnější, které hrají významnou roli právě při umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy.

1.4.1 Rizikové faktory vyskytující se v rodině ze strany rodičů

Rizikových faktorů vyskytujících se v rodině je mnoho. Matějek tyto činitele dělí na vnější a vnitřní. Mezi vnější řadí konstelaci rodiny, její socioekonomickou úroveň, a celkové postavení ve společnosti. Ohrožení nastává,

¹⁶ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 115-139.

¹⁷ PIAGET, J. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0691-0. s. 94.

ztratí-li dítě jednoho z rodičů (obzvláště matku), neboť osiření je bráno jako významný faktor ohrožení. V časném věku na matce záviselo uspokojení základních duševních potřeb dítěte, a právě tento faktor může být důvodem pro umístění dítěte do ústavní výchovy. Osiření dítěte či jeho výchova jen jedním rodičem nezřídka způsobuje nižší socioekonomickou situaci rodiny. Obtížnější zabezpečení finančních prostředků, které souvisí se zajištěním hlídání dítěte či zkombinováním vhodného zaměstnání, bývá příčinou zhoršené úrovně bydlení a osamocení rodič tak snadněji spadne do koloběhu finančních problémů a s tím spojené chudoby. Nízká socioekonomická úroveň je často kombinována s nepříznivými jevy jako je alkoholismus, drogová závislost, promiskuita či prostituce, časté střídání prostředí ve snaze zabezpečit rodinu či uniknout před problémy.¹⁸

Pavel Hanych z Českobratrské církve evangelické uvádí, že v České republice žije okolo 100 tisíc dětí, ohrožených chudobou. Sám si myslí, že neoficiální čísla budou ještě vyšší. Chudé dítě je dle něj součástí takové rodiny, jejíž příjem nestačí na zaplacení výdajů a věcí běžné spotřeby. Horší je, že rodiče těchto dětí vyrostli ve stejném hodnotovém schématu a nejsou schopni svým dětem předat jiný vzorec.¹⁹

Problém s alkoholismem v rodinách bývá často dlouhodobý a často skrytý, neboť probíhá za zavřenými dveřmi. Alkohol je nejtolerovanější drogou, kterou lze zakoupit zcela legálně. Často tak problém bývá po celá léta skryt a dítě v takovém prostředí žije nepozorováno okolím delší dobu. Utažování problému před okolím bývá typické pro děti, které jsou s alkoholem nuceny žít. Ruku v ruce s alkoholem jde agresivita, násilí v rodině (často na ženě, potažmo i na dětech), ztráta pracovních a sociálních návyků, nevypočitatelné změny chování a nálad.

Pro děti jsou dopady života s alkoholickým rodičem naprosto devastující. Dítě často zažívá pocity viny, osamělosti, sebekritičnosti, má zvýšenou po-

¹⁸ MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1056-6. s. 347-348.

¹⁹ *Děti ohrožené chudobou*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/rozhovory/babis-se-nezminuje-o-problemech-v-cesku-zije-sto-tisic-deti-ohrozenych-chudobou-tvrdi-hanych-1366022>

třebu ocenění a ujištění okolí, že jedná správně, pocit, že pro druhé není důležité, neschopnost radovat se a užít si života. Je zde přítomný i permanentní strach z agrese a pocitu „co se bude doma dít.“²⁰

Ve stručnosti přejdu k vnitřním činitelům, jež mohou výrazně ohrozit výchovu dítěte. Matějček tím myslí především psychickou vyspělost primárních vychovatelů (rodičů), které s oblibou nazývá „jeho lidmi“. Především je to citová nezralost a povahová nevypěstlost rodičů, typická pro jejich mladistvý věk. Takovým rodičům chybí nejen typická vřelost k dítěti, ale i základní povědomí o skutečné péči o dítě, o hygieně, vývojových stádiích, takoví rodiče se o dítě neumějí postarat.²¹

Dále jsou to rodiče, kteří z jakéhokoliv důvodu nemohou např. z důvodu vážné nemoci, invalidity nebo úmrtí, anebo nechtějí (závislost, poruchy osobnosti, neplnění rodičovských povinností). Plynule se tak dostávám k rodičům, kteří svůj nezájem o dítě přetaví až v zanedbávání dítěte.

1.4.2 Rizikové faktory v rodině vyskytující se vůči dítěti

Jakékoliv nevhodné chování vůči dítěti by mělo být zcela nepřijatelné. Přesto dle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR bylo v roce 2019 zaznamenáno 9.253 případů týrání dítěte ve všech formách. Ze dvou třetin šlo o *obecné zanedbávání dětí*, následovalo *sexuální zneužívání*, *psychické týrání a fyzické (tělesné) týrání*. Samozřejmě jsou tato data značně zavádějící, neboť zde hovoříme pouze o dětech, jež jsou podchyceny orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Neoficiální odhady hovoří až o 40 tisících dětech ročně.²²

Čtyři formy nevhodného chování zmíněné v předešlém odstavci, jsou obecně známé pod souhrnným označením jako *syndrom CAN* (Child Abuse and Neglect), jež definovala Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992. Syndrom CAN je nejčastěji způsobován nejbližšími, většinou rodiči a dalšími příbuznými. Dalšími kategoriemi jsou šikanování, systémové týrání

²⁰ Šance dětem. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/dopady-alkoholismu-rodicu-na-deti>

²¹ MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1056-6. s. 349.

²² *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2019*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

(druhotné ponižování), sekundární viktimizace, Münchhausenův syndrom by proxy, specifické tárání.²³

„Tento syndrom můžeme definovat jako jakékoliv nenáhodné, vědomé i nevědomé konání rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, které je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, v krajním případě způsobuje dokonce jeho smrt.“²⁴

Zanedbávání dítěte znamená takový nedostatek péče, který se projevuje ve formě tělesné i duševní. Může obsahovat jak zanedbávání tělesné (nedostatek výživy, ošacení, přístřeší, hygieny, ale i nezajištění školní docházky), citové zanedbávání jako je nezájem ze strany rodičů, kdy své děti ignorují. Můžeme hovořit i o nedostatku lásky a náklonnosti.

- Sexuální zneužívání můžeme rozdělit na bezkontaktní (obnažování se před dítětem, masturbace, vystavení dítěte sledování pornografie) a kontaktní (osahávání, líbání, orální a anální sex, znásilnění). Další podkategorií je zneužití dítěte k dětské pornografii a prostituci.²⁵
- Psychické týrání často doprovází ostatní formy týrání, může se však vyskytovat i samo o sobě. Jedná se o nadávky, ponižování, zesměšňování, opovrhování, výhrůžky dítěti, odmítání dítěte, citové vydírání, vyvolávání strachu aj. Zvláštní kategorií takového týrání pak představuje situace v souvislosti s rozvodem. Dítě je zatahováno do rozvodové situace rodičů jako „svědek“, přetahováno na jednu či druhou stranu nebo je mu bráněno ve styku s druhým rodičem.²⁶
- Fyzické (tělesné) týrání je definováno jako tělesné ublížení dítěti nebo vědomé odmítnutí zabránění takovému ublížení jako je bití, pálení, třesení, kopání, bušení s dítětem, dušení, topení, trhání vlasů aj. Typickými znaky takového týrání jsou hematomy, podlitiny, tržné rány, zlomeniny,

²³ Česká asociace sester, *směrnice*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf

²⁴ *Šance dětem*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/syndrom-can>

²⁵ Česká asociace sester, *směrnice*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf

²⁶ Česká asociace sester, *směrnice*. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf

popáleniny. Mezi pasivní formy fyzického týrání však můžeme zařadit i odnímání potravy či spánku.²⁷

Z výše popsaného je patrné, že týrání dítěte v jakékoliv formě je v současné době bohužel stále všudypřítomnou realitou. V zákoně č. 359/199 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí je zakotvena občanská oznamovací povinnost. Díky mediální osvětě jsou případy nahlašovány i pedagogickými pracovníky či dětskými lékaři, na školách probíhají preventivní programy. Na orgán sociálně-právní ochrany dětí se mohou obrátit i samotné děti.

²⁷ LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 283.

2 Legislativní vymezení rozvodu v České republice

Manželství v České republice může zaniknout pouze z důvodů stanovených zákonem a tím je rozvod. V českém právním řádu rozvod manželství upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který v části rodinné právo přímo řeší problematiku zániku manželství. „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“²⁸

2.1 Rozvodovost a formy porozvodové péče

O rozvodu dohodou (konsensuálním, nesporném), hovoříme tehdy, souhlasí-li oba manželé. V takovém případě není nutné ani uvádět příčiny rozvratu manželství a manželé mohou předložit dohodu, kterou vypracovali. I v tomto případě však platí, že manželství není rozvedeno dříve, než jsou upraveny poměry dítěte po rozvodu. Ať již hovoříme o styku s jedním z rodičů, výši výživného apod. Jakoukoli dohodu o tomto musí upravit soud.²⁹

Daleko horší situace nastává v případě, že rodiče nejsou schopni se jakkoli dohodnout. V tom případě hovoříme o rozvodu sporném, a i v tomto případě je na prvním místě zájem dítěte. Již to, že rodiče nejsou schopni se mezi sebou domluvit, predikuje, že se zde rýsuje mnohdy dlouhodobá válka, kdy děti jsou brány jako jeden z prostředků boje. V mnoha případech je dítěti ustanoven tzv. kolizní opatrovník, jímž je ve většině případů orgán sociálně-právní ochrany dětí. Rodičům dále bývá doporučen mediátor.

Dle údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2019 v České republice rozvedeno 24.141 manželství, což je 44,8 % ze všech uzavřených manželství. Podíl rozvedených manželství s nezletilými dětmi činil 59 %.³⁰

²⁸ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.

²⁹ *Šance dětem*. [online]. [cit. 2021-05-03]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml>.

³⁰ *Vybrané demografické údaje, ČSÚ*. [online]. [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/123502877/32018120_0101.pdf/5da70908-dcde-4110-8ab8-ffde779b9794?version=1.0

Je více než zřejmé, že rozvod je traumatizující zkušeností pro všechny zúčastněné, pro dítě však o to více. Reakcí dítěte na tuto nově nastalou situaci může být mnoho. Od nočních děsů, pomočování, po zamlklost, uzavřenost. Ve starším věku pak zvýšená neukázněnost, útky k partě, experimentování s drogami, lhostejnost či zvýšená agresivita. Ovšem největším problémem je situace, kdy se dítě cítí vinno.³¹

2.1.1 Výhradní (výlučná) péče jednoho rodiče

Nejrozšířenější model porozvodové péče v České republice spočívá v tom, že dítě bydlí u jednoho z rodičů. Tento rodič se o dítě stará a má na něj dominantní vliv. Na druhou stranu i větší zátěž, která spočívá v každodenní péči o dítě. Druhý rodič se s dítětem vídá na základě dohody rodičů (pokud jsou schopni takovou dohodu uzavřít) nebo na základě rozhodnutí soudu, který styk určí soudně. Styk druhého rodiče s dítětem může být velmi široký.³²

2.1.2 Střídavá péče

Tato forma je v České republice uzákoněna až od roku 1998. Dle názvu je zřejmé, že jde o stav, kdy dítě pobývá střídavě u obou rodičů. Většinou jde o rozložení 50:50, ale může být i jiné. Také časový úsek pobytu u každého rodiče může být různý. Tato forma porozvodové péče vyžaduje velmi vstřícnou komunikaci mezi rodiči, neboť právě k pobytu u obou rodičů je potřeba řešit každodenní, běžné záležitosti.³³

Paradoxně je tato forma ustanovena i v případech, kdy se rodiče na porozvodovém styku s dítětem nemohou dohodnout. V případech, kdy pečovat o dítě chtějí oba dva a vedou vleklé několikaměsíční soudní spory, se soudy často uchylují právě k této formě péče. Nezbytným předpokladem je zde reálná vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů, aby dítě mohlo navštěvovat jednu školu, stejné zájmové kroužky a našlo si stejný okruh přátel. Tato

³¹ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0. s. 52.

³² *Šance dětem*. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml#formy-porozvodove-pece-o-deti>

³³ *Šance dětem*. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml#formy-porozvodove-pece-o-deti>

forma péče o dítě je permanentně předmětem diskusí se dvěma stejně velkými skupinami příznivců a odpůrců.

2.1.3 Společná péče rodičů

K této formě péče o dítě je nutný souhlas obou rodičů. Také na rozdíl od předcházejících forem, zmíněných v předešlých dvou odstavcích, tuto formu péče soud nemůže direktivně nařídit, pouze schválit dohodu, na které se oba rodiče shodli.

Tato nejméně využívaná, přitom nejvhodnější forma porozvodové péče, je nesmírně náročná na vzájemnou interakci obou rodičů. Píšu-li nejvhodnější, je tím myšleno pro dítě. Pro rodiče jde o nejnáročnější formu komunikace, neboť musejí být schopni se domluvit takřka na veškerém fungování výchovy dítěte tak, jako do doby před rozvodem. Nejčastěji je tato forma možná u rodičů, jež se z jakéhokoli důvodu rozvádějí, přesto po rozvodu žijí v jedné domácnosti. V podstatě to znamená, že rodiče žijí v neupraveném režimu a nepotřebují soudně nastavovat pravidla tak, jako ve výše uvedených případech.³⁴

Jedním z řešení u tohoto modelu je situace, že dítě žije nadále ve stejném bytě, jako dosud a pokud rodiče nechtějí žít ve společné domácnosti, střídají se u něj. I v tomto případě však platí, že rodiče jsou schopni se dohodnout na veškerých otázkách výchovy nezletilého dítěte a chtějí minimalizovat dopady soudního rozhodnutí na jejich rodičovská práva a povinnosti.

2.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče

Tato forma se od předcházejících liší v tom, že zde hovoříme o svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče. Tato forma nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení a má přednost před ústavní výchovou. Její výhodou je fakt, že dítě zůstává v širší rodině např. u prarodičů. Typickým příkladem je úmrtí rodičů. Pečující osoba musí se svěřením do péče souhlasit.

³⁴ *Právní prostor*. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/spolecna-pecce-o-nezletilo-dite>

2.2 Historický náhled na rozvodovost v České republice

Účelem této práce není popisovat dlouhou historii úprav zániku manželství v českých zemích. Ráda bych pouze ve stručnosti zmínila proměny zániku manželství vzhledem k historickým a společenským souvislostem, neboť pohled do historie může být atraktivním oživením pro pochopení hlavního tématu této práce.

2.2.1 Historický vývoj právní úpravy zániku manželství

Po vzniku Československa, již v roce 1919 vstoupila v platnost Novela manželského zákona, která umožňovala možnost rozluky a tím i možnost opětovného uzavření manželství. Počet rozvrácených manželství, která čekala na rozluky, dosahoval počtu 100 tisíc. Tato otázka se stala nevyhnutelnou po skončení 1. světové války, kdy mnohé ženy navázaly mimomanželské poměry, narodily se jim děti s jinými muži, stejně tak jako mnozí vojáci, kteří si do nové vlasti přivezli nové ženy. Obligatorní výrok o vině náležel soudu, nicméně novela umožňovala poměrně širokou škálu subjektivních důvodů zúčastněných. Velmi diskutabilním v té době byl termín „vzájemný nepřekonatelný odpor“, jež nebylo možné skutečně doložit.³⁵

V roce 1949 vstoupil v platnost zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, který se snažil o zcela nové pojetí rodiny a manželství. Přesto, že zákon vznikl poplatný době, která panovala, bylo v něm zakomponováno mnoho „pokrokových principů“. Vzhledem k tématu této práce bych zmínila zejména úplné zrovnoprávnění muže a ženy, odstranění diskriminace dětí, jejichž rodiče neuzavřeli manželství či účelnou úpravu rozvázání manželství. Starost o uspokojování potřeb rodiny, stejně jako péče o děti, byla tímto zákonem shodně rozdělena na ženu i muže. Tento zákon používá termín *rozvazatelnost manželství*. Termín rozlučka z předešlého zákona byl nahrazen termínem rozvod, a poprvé je zde použit obrat, který byl jediným důvodem pro rozvod manželství – *hluboký a trvalý rozvrat*. Tento termín je užíván v platném občanském zákoníku do současnosti.³⁶

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, nabyt účinnosti v roce 1964 a u nás platil až do roku 2013, kdy byl nahrazen novým občanským zákoníkem. Lze tedy

³⁵ KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. ISBN neuvedeno. s. 226.

³⁶ Tamtéž, s. 240-243.

říci, že to byl jeden z nejdéle platných zákonných předpisů v novodobé historii Československa, potažmo České republiky.

2.2.2 Historický exkurs na příčiny rozvodovosti

Chci-li nahlédnout na vývoj rozvodovosti v Československu, potažmo v České republice, je zřejmé, že důvody se budou lišit vzhledem k historickému kontextu, ve které se manželství nacházelo. Socioekonomické, společenské či politické podmínky jsou předpokladem vzorců chování, které nám utvoří obraz rozvodovosti v daném okamžiku.

O první rozvodové revoluci lze hovořit v souvislosti s rozpadem tradiční společnosti. Rodina přestala být hlavní ekonomickou jednotkou státu, kdy v pospolitosti žilo několik generací především z důvodu kontinuity a držby majetku. S příchodem industrializace dochází k masovému přesunu obyvatel do měst, lidé získávali své příjmy z placených zaměstnání a těžiště ekonomického života opustilo rodinu.³⁷

Stejně to vidí i Křížová, která píše o masivním přesunu venkovských obyvatel do městského prostředí právě z důvodu industrializace. Zároveň zmiňuje i oslabenou pozici autorit a institucí církve, neboť ta nedokáže uspokojivě vysvětlit pozemské jevy. Otázky spásy se tak stávají méně naléhavými a dochází k významnému obratu celé společnosti k pozemskému životu.³⁸

O druhé rozvodové revoluci můžeme hovořit okolo 60. let 20. století, kdy změna v povaze průmyslové výroby vyžadovala pohyblivého zaměstnance, tudíž lidé začali pracovně cestovat, stěhovat se, měnit oblast svých zájmů. Vliv rodičů na manželství jejich dětí tak zanikl úplně.³⁹

Zcela specifická situace nastala v Československu po roce 1989, kdy zde padl komunistický režim. Kromě rozsáhlých změn politických, došlo k přeměně celého společenského systému, včetně sociální politiky. Po 40 letech života za železnou oponou se lidem otevřely hranice, a to s sebou přineslo

³⁷ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-86429-87-8. s. 215-216.

³⁸ KŘÍŽOVÁ, E. *SOS-sociologie pro pomáhající profese*. Praha: UK, naklad. Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3650-4. s. 16.

³⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-86429-87-8. s. 215-216.

naprostou změnu životního stylu tehdejších rodin. Mladí lidé začali cestovat, vyjíždět do zahraničí za prací, studiem či poznáváním světa. Zatímco před rokem 1989 byl průměrný věk mladých lidí vstupujících do manželství přibližně 22 let, od devadesátých let toto číslo strmě stoupá. Zvyšuje se také věk, dokdy mladí lidé bydlí stále u rodičů.

„Typickým příkladem nového problému je krize v rodině muže, který začal podnikat; podnikání se mu daří, ale on je v rodině přítomen jen minimálně... frustruje zbytek rodiny tím, že většinu financí investuje do svého podnikání a členové rodiny si připadají ukřádceni na svých právech.“⁴⁰

Z 24.141 rozvodů manželství v roce 2019, jako nejčastější příčinu rozvodu ženy i muži shodně uvádějí ve více než polovině případů *rozdíl povah, názorů a zájmů*, na druhém místě figuruje, *soud nezjistil zavinění*, jako třetí jsou nedefinovatelné *ostatní příčiny*.⁴¹

⁴⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9. s. 36.

⁴¹ *Vybrané demografické údaje, ČSÚ*. [online]. [cit. 2021-05-03]. <https://www.czso.cz/documents/10180/121739374/130055200507c.pdf/5a8ab7cc-ef07-4739-81f4-1219a80ca303?version=1.1>

3 Pohled na historii odložených dětí v českých zemích

Osud opuštěných dětí v minulosti byl tragický. Už jen fakt, že se děti narodily svobodné matce či zůstaly sirotky, je poznamenalo na celý život. Hygienické a sociální podmínky tehdejší doby byly katastrofální a narozené děti postihovala velmi vysoká úmrtnost. Ovšem skutečnost, že přežily porod, jim nedávalo naději na důstojné zacházení a výchovu. Pokud se dožily vyššího dětského věku, byly často umisťovány do sirotčinců, kde žily bez lásky a péče, nebo žily za nocleh a stravu u tzv. pěstounů, často vystavovány těžké fyzické práci, mnohdy i zneužívání.

3.1 Nalezenci v hluboké minulosti

V roce 1573 se Italové (Vlaši) žijící v Praze sdružili do Italské kongregace a zasloužili se o to, že Praha měla jeden z nejstarších nalezinců v Evropě, tzv. Vlašský špitál pod Jánským vrškem na malé Straně. Do špitálu byli přijímáni novorozenci a kojenci do jednoho roku. Kongregace dále skupovala další nemovitosti k rozšíření špitálu. Byla zahájena výstavba kostela a kaple zasvěcené P. Marii Nanebevzaté a sv. Karlu Boromejskému. Ve své době špitál patřil k nejbohatším a nejvýznamnějším ústavům tohoto druhu v Čechách a plnil funkci, řečeno dnešními slovy nejen zdravotnickou, ale i sociální a výchovnou. V roce 1780 byl do objektu zaveden vodovod z Hradu, a kromě ošetřovatelek zde působil i kněz, vychovatelé, učitelé. Vlašský špitál byl nejen nemocnicí, ale i útlukem pro chudé, nalezincem, sirotčincem a porodnicí. V roce 1789 Josef II. špitál zrušil a zestátnil v rámci reformy veřejného zdravotnictví. V době zrušení zde bylo 716 sirotek.⁴²

Od roku 1789 fungovala v barokním kanovnickém domě poblíž kostela svatého Apolináře veřejná porodnice pro anonymní porody. Zde právě chudé ženy a ty, které se nemohly o dítě starat, mohly své dítě odložit. Pokud děti vůbec přežily, byly posílány do venkovských rodin do „pěstounství“. Roku 1875 byla otevřena Zemská porodnice u svatého Apolináře, jejíž součástí byl i „Dům nalezenců“. V druhé polovině 19. století zde rodilo cca 3.000 matek ročně. Úmrtnost dětí narozených zde se v 50. a 60. letech pohybovala okolo 66 %. Do nalezince se umisťovalo od 2.000 do 2.700 dětí

⁴² *Fakultní nemocnice v Motole*. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.fnmotol.cz/o-nas/historie-a-soucasnost/nalezinec-vlassky-spital/>

ročně. Přesná statistika uvádí, že v roce 1892 se v Zemské porodnici narodilo 3.169 dětí, do nalezince pak bylo přijato 2.790 dětí. V tomtéž roce jich zemřelo 289, dalších 1.249 však zemřelo v následné pěstounské péči. Pěstounství bylo pro mnoho rodin vítaným finančním přílepením, neboť dostávali vyplaceno 6 zlatých měsíčně. Další odměnu dostali, přežilo-li dítě první rok, pak dalších pět let. Pokud se dítěte nikdo neujal, zůstávalo v nalezinci do šesti let, pak putovalo do sirotčince. Jen málo pěstounů si děti nechalo i po šestém roce života, neboť často měli problém uživit vlastní děti. Nalezenci pak z 50 % tvořili vězně, žebráky, jež se živili potulkou. Být nemanželským dítětem bylo v té době celoživotním stigmatem.⁴³

3.2 Jak se rodily nechtěné děti

Jestliže v předešlé kapitole popisují, že osud opuštěných dětí byl v minulosti naprosto tragický, je s podivem, že se mnohé vůbec narodily. Vráťím-li se na počátek 20. století u nás, narození nemanželského či nechtěného dítěte, bylo stejnou tragédií i pro svobodnou matku. Narozením nemanželského dítěte ztrácela jakoukoli naději na lepší budoucí život. Často ženy byly propuštěny z práce, odvrátila se od nich jejich rodina a musely přijmout ta nejhůře placená zaměstnání, často také končily jako prostitutky. Docházelo k provádění potratů za neodborné asistence, které často končily smrtí nešťastné matky. Pokud potrat nebyl možný, snažily se ženy porod alespoň utajit. Až v roce 1914 bylo porodním asistentkám a porodnicím uloženo hlásit soudu každé narozené nemanželské dítě, aby se zabránilo jeho „zašantročení“. Každé takové dítě pak bylo zapsáno do tzv. poručenského katastru. Od roku 1916 u nás fungovali tzv. generální poručníci, jež působili při okresních soudech, kteří nad takovými dětmi vykonávali poručenský dohled. Nic to však nemění na konstatování, že osud takových dětí byl žalostný. V roce 1928 bylo u nás 12 % dětí narozeno jako nemanželských. V drtivé většině případů to byly dělnice, švadleny, služebné. 35 % z nich bylo mladší 20 let.⁴⁴

⁴³ ČSÚ, *Století statistiky*. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/prazatka-z-domu-nalezencu>

⁴⁴ KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. ISBN neuvedeno. s. 232-235.

4 Legislativní vymezení péče o dítě v České republice a druhy této péče

Nejvýznamnějším právním předpisem týkající se rodinného práva byl zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který nabyl účinnosti 1. 4. 1964. I když je tento právní předpis již zrušen, zůstal v platnosti bezmála 50 let. Ustanovení zrušeného zákona o rodině byla implementována do zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jež nabyl účinnosti 1. 4. 2014. Péči o dítě v České republice upravuje dále celá řada dalších zákonů.

4.1 České zákony

- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Upravuje otázku lidských práv ve velmi širokém spektru. Problematika dětí je zde popsána v hlavě čtvrté, článku 32, kde se mimo jiné píše:

„(1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona.

(3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.

(4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“⁴⁵

- Zákon č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník

Nabyl účinnosti 1. 4. 2014, z velké části nahradil výše zmíněný zákon o rodině z roku 1963. V druhé části, § 655 - § 975 upravuje rodinné právo jako celek. Poměry mezi rodiči a dítětem jsou pojaty od definice mateřství, otcovství, dále pak problematika osvojení, až po klasický vztah rodiče a dítě. Důležitým pododdílem je zde sekce rodičovské odpovědnosti, jež se dotýká zájmu dítěte, péče o dítě a jeho ochrany. Neméně důležitou kapitolou je zde výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství a vyživovací povinnost k dítěti. V dalších částech se občanský zákoník rozsáhle věnuje tématu poručenství, opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství až k ústavní výchově.⁴⁶

⁴⁵ PS PČR, Listina základních práv a svobod. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁴⁶ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: 89/2012 Sb. Občanský zákoník (nový) (zakonyprolidi.cz)

- Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Speciální zákon, jež se problematice dětí věnuje v celé své šíři. V úvodním ustanovení zákona se konstatuje, že sociálně-právní ochranou se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, kam můžeme zařadit i ochranu jmění, dále pak působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Ustanovení tohoto zákona jsou klíčovými pro řešení problematiky ústavní a ochranné výchovy a náhradní rodinné péče v České republice, zejména v oblasti preventivní a poradenské činnosti, opatřeních na ochranu dětí, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost, a dále pak problematice sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině.⁴⁷

- Zákon č. 109/200 Sb., zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Tento zákon již podrobně specifikuje ústavní a ochrannou výchovu, zejména účel a působnost školských zařízení, konkretizaci jednotlivých zařízení a pracovníků v těchto zařízeních. V další části se pak zabývá zejména právy a povinnostmi dětí umístěných v těchto zařízeních, ale i ředitelů a osob odpovědných za jejich výchovu.⁴⁸

4.2 Mezinárodní úmluvy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v článku 10 říká: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“⁴⁹

⁴⁷ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20180101>

⁴⁸ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

⁴⁹ *PS PČR, Ústava České republiky*. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

- Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child)

Přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989 v New Yorku a pro ČSFR vstoupila v platnost 6. února 1991.

Tento mezinárodní dokument deklaruje, že Česká republika se zavazuje respektovat práva každému dítěti nacházejícímu se na území našeho státu bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nepůsobilosti nebo rodu. Dále je zde deklarováno, že *„dítě nemůže být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.“* Dále Úmluva deklaruje dítěti právo na svobodu myšlení, svědomí, náboženství, dosažitelnou úroveň nezbytné zdravotní péče i vzdělání. Dále pak právo dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.⁵⁰

Mezinárodních úmluv, které Česká republika ratifikovala, je dále celá řada.

- < Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- < Evropská úmluva o osvojení dítěte
- < Úmluva o vymáhání výživného v cizině
- < Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

4.3 Náhradní rodinná péče

Každé dítě má právo vyrůstat ve své biologické rodině. Má právo na šťastné dětství, které zůstane ukotveno v jeho nejnítější paměti a dá mu důstojný základ do dalšího života. Pozitivní vzpomínky na dětství by nás měly provázet celým životem a zůstat základním kamenem, na kterém stavíme celé naše další bytí. Každé dítě má právo na rodinné zázemí a péči, jistotu, a především bezpodmínečnou rodičovskou lásku. Pokud to není možné, náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, které je vychováváno

⁵⁰ Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

jinými než biologickými rodiči v prostředí, jež se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.

Matějček si myslí, že základem dobré výchovy je něha a vřelost. Pokud toto není možné, přichází na řadu náhradní rodinná péče. Logicky je tento typ péče upřednostňován před péčí ústavní, neboť v dětském domově je málo podmínek pro navázání hlubších vztahů mezi vychovatelem a dítětem. Náhradní rodinná péče může dítěti poskytnout „společnou budoucnost“, „prolínání soukromí“ a bohaté předivo sociálních vztahů. Dítě s rodinou sdílí čas i prostor, poznává funkce v rodině a ženské i mužské role. Poznává vztahy „svých“ lidí k lidem, zvířatům, věcem nebo myšlenkám. A především zde můžeme hovořit o něčem, co je v ústavní péči těžko myslitelné, a to důraz na soužití, místo výchovných praktik.⁵¹

4.3.1 Druhy náhradní rodinné péče

- osvojení,
- pěstounská péče,
- pěstounská péče na přechodnou dobu,
- svěření dítěte do péče jiné osoby,
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje.⁵²

4.4 Ústavní výchova

Jak bylo řečeno na jiném místě této práce, ústavní výchova je nejzazší formou péče o dítě a uplatňuje se v případech, kdy všechny předchozí formy selhaly. Jinými slovy, pokud selže možnost náhradní rodinné péče ve formě osvojení, pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu, svěření dítěte do péče jiné osoby nebo poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje. Předpokladem je samozřejmě fakt, že rodiče o dítě nechtějí, nemohou či nesmějí pečovat.

Přesná definice je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., zákoně občanském zákoníku v § 971 až § 975. „*Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té*

⁵¹ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha, Vyšehrad. 2018. ISBN 978-80-7429-797-7, str. 29-32.

⁵² *Náhradní rodinná péče*. [online]. [cit. 2021-05-31]. Dostupné z: [Formy náhradní rodinné péče \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz)

*míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu.*⁵³

Výkon ústavní výchovy pak dále upravuje zákon č. 109/2002 Sb., zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

V prvních dvou paragrafech zákon konstatuje, že v zařízení pro výkon ústavní výchovy musí být zajištěno právo každého dítěte na výchovu a vzdělání v souladu s ústavními principy i mezinárodními smlouvami, ke kterým se Česká republika zavázala. Musí být vytvářeny podmínky pro sebedůvěru dítěte, rozvíjení jeho citové stránky, jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte na životě ve společnosti. Mělo by být také zajištěno jeho zacházení v režimu plného a harmonického rozvoje jeho celkové osobnosti. Zpravidla se jedná o děti ve věku od 3 do 18 (příp. 19) let. O formě této péče rozhoduje soud a všechna zúčastněná zařízení se nadále snaží podporovat spolupráci s biologickou rodinou. I nadále by měla trvat snaha všech orgánů o přemístění dítěte do náhradní rodinné péče či nazpět do původního rodinného prostředí.⁵⁴

4.4.1 Zařízení ústavní výchovy

Dle výzkumné zprávy z roku 2018 organizace LUMOS, která se dlouhodobě zabývá problematikou systému péče o ohrožené děti a zároveň poskytuje odborné poradenství v této oblasti, v roce 2018 žilo v ústavech jakéhokoliv typu v České republice cca 8 tisíc dětí. Méně než 1 % byli sirotci. K tomuto datu bylo v České republice 142 dětských domovů, ve kterých bylo umístěno 4.262 dětí, což je 54 % z celkového počtu dětí v ústavní péči jakéhokoliv typu. Míra obsazenosti tak činila 85 %. Ústavní péče je také nejméně efektivní a nejdražší formou péče o dítě, zejména pro nejmenší děti.⁵⁵

⁵³ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

⁵⁴ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

⁵⁵ LUMOS. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web_ilwLbI5.pdf?

- Dětský domov

Do dětského domova se umisťují především děti, které nemají výchovné problémy, ale z nejrůznějších důvodů nemohou být osvojeny ani umístěny do náhradní rodinné péče. Dětský domov plní především výchovnou, vzdělávací a sociální funkci. Dětem by měla být poskytnuta péče v takovém rozsahu, aby byl nadále zaručen jejich příznivý vývoj ve všech oblastech jejich života. Jsou zde umisťovány i nezletilé matky s dětmi.

- Dětský domov se školou

Zde se již umisťují děti, u nichž se projeví výchovné problémy nebo pro svou trvalou duševní poruchu vyžadují léčebně výchovnou péči v rámci ústavní výchovy, anebo nezletilé matky s dětmi, které vyžadují vzdělávání ve škole, která je součástí dětského domova, v rámci ochranné výchovy. Zpravidla se zde umisťují děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Po uplynutí této doby, pokud závažné problémy v chování přetrvávají, je nutné dítě přemístit do výchovného ústavu. Stejně tak naopak, pokud pominou důvody pro zařazení dítěte do dětského domova se školou, je možné dítě umístit do školy, která není součástí dětského domova.⁵⁶

- Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Plní především funkci diagnostickou, spočívající ve vyšetření dítěte pedagogem a psychologem. Pobyt dítěte by v tomto zařízení neměl přesáhnout dobu 8 týdnů. Poté je vhodné dítě umístit do dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. Na základě komplexního vyšetření diagnostický ústav zpracuje komplexní diagnostickou zprávu a návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, stanovených v zájmu dítěte. Kromě toho plní funkce vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální a v neposlední řadě i koordinační, aby byly prohloubeny a sjednoceny postupy ostatních zařízení.⁵⁷

- Výchovný ústav

Do tohoto zařízení jsou umisťovány děti starší 15 let, se závažnými poruchami v chování. U těchto dětí byla uložena ústavní či ochranná výchova.

⁵⁶ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

⁵⁷ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Tato zařízení se rozdělují podle dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova, ochranná výchova, pro nezletilé matky s dětmi nebo pro děti, pro které je nutná výchovně léčebná péče. Do výchovného ústavu je možné umístit i dítě starší 12 let, pokud má závažné výchovné problémy a pokud nemůže být umístěno do dětského domova se školou.⁵⁸

⁵⁸ *Zákony pro lidi*. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.zakonypro-lidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Praktická část

Cílem této práce bylo najít převažující důvody umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy. Porovnáním dvou zdrojů mělo být zjištění, zda se mezi nimi dá vyvodit nějaká společná zákonitost.

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na kvalitativní výzkumné šetření v Dětském domově v Mašťově a na úseku Orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Podbořanech.

„Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky.“⁵⁹

Z tohoto důvodu si myslím, že pro cíl mé práce bylo vhodné právě kvalitativní šetření, které umožňuje získat podrobný popis a vzhled na relativně malém výzkumném vzorku, zároveň v jeho přirozeném prostředí.

Na začátku kvalitativního zkoumání je sběr dat. Poté výzkumník pátrá po pravidelnostech, které v těchto datech mohou existovat, po významu těchto dat. Po formulování předběžných závěrů může být výstupem nově formulovaná hypotéza či nová teorie.⁶⁰

Informanty byli ředitel Dětského domova v Mašťově Mgr. Zdeněk Šimek a vedoucí sociálního a zdravotního odboru Městského úřadu v Podbořanech Mgr. Zuzana Marcelly. Kvalitativní šetření bylo prováděno metodou zpracovaných kazuistik dětí a polostrukturovaných rozhovorů s výše jmenovanými pracovníky obou institucí. Ke zpracování jednotlivých kazuistik byla použita technika studia poskytnuté dokumentace a dále technika polostrukturovaného rozhovoru. Jako výzkumný vzorek jsem zvolila čtyři děti z Dětského domova v Mašťově.

⁵⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2. s 53.

⁶⁰ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7. s. 287.

Struktura kazuistik je následující:

- rodinná anamnéza – informace o rodině, sourozencích, aj.,
- osobní anamnéza – přehled osobních informací o dítěti,
- důvody pro umístění dítěte do dětského domova,
- sociální anamnéza – popis životních podmínek dítěte,
- adaptace dítěte v dětském domově a prognóza dalšího vývoje.

Polostrukturovaný rozhovor se jeví jako vhodná forma přirozeného kontaktu tazatele s informantem. Na druhé straně nevelká, přesto alespoň minimální forma formalizace, ulehčuje třídění údajů a jejich následné porovnávání. Z tohoto důvodu se polostrukturovaný rozhovor jeví jako optimální způsob získávání dat.⁶¹

Kazuistiky jsem zpracovávala sama na základě poskytnuté dokumentace. Rozhovory s oběma informanty proběhly v jejich kancelářích, nahrávala jsem si je na diktafon a poté přepsala. Oběma informantům jsem v úvodu našich setkání vysvětlila důvod našeho setkání. Také jsem je seznámila se zachováním důvěrných informací a s mojí mlčenlivostí. Jména nezletilých byla pro zachování jejich anonymity záměrně změněna. Oba dva informanti mi podepsali informovaný souhlas s použitím jimi poskytnutých informací a s tím, že zjištěné informace mohou být použity ke studijním účelům. Oběma dotazovaným jsem nakonec poskytla zpracované kazuistiky a rozhovory k autorizaci. Práci si přečetli a souhlasili s jejím uveřejněním tak, jak je zde uvedeno.

Po získání dat a jejich následné zpracování jsem zvolila metodu otevřeného kódování. Je to technika, jenž je díky své jednoduchosti používána v široké škále kvalitativních projektů. Právě z důvodu velmi malého vzorku, který je pouze sondou do celkové problematiky, mi tato metoda přišla jako nejvíce vhodná.

⁶¹ REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6. s. 112.

„Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“⁶²

Po vytvoření seznamu kódů je možné začít s jejich kategorizací, kdy se kódy seskupují podle podobnosti či jiné souvislosti. Kódy se poté slučují pod hlavičkou nově pojmenované kategorie, které z tohoto kódování vzešly, a to vytváří kostru analytického příběhu.⁶³

Tím jsem z poskytnutých rozhovorů a zpracovaných kazuistik získala hrubý náčrt, který jsem dále zpracovala technikou „vyložení karet“.

Technika „vyložení karet“ je nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování. Jde vlastně o sestavení textu, který je převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. Vzniklé kategorie by měly utvářet nějakou linku či obrazec a měly by mít mezi sebou souvislost.⁶⁴

Právě technika „vyložení karet“ neboli převyprávění obsahu mi vzhledem k obsahu práce přišlo jako optimální varianta ke zpracování výsledků šetření.

⁶² ŠVARÍČEK, R. ŠEĎOVÁ, K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 211.

⁶³ Tamtéž, s. 221.

⁶⁴ Tamtéž, s. 226.

5 Dětský domov Mašťov

Dětský domov a školní jídelna p.o. Mašťov leží v jižním cípu Ústeckého kraje, v okrese Chomutov. Dětský domov se nachází v budově bývalého zámečku, vystavěného rodem Lobkoviců okolo roku 1517. Zámek sloužil až do počátku 19. století jako sídlo samotné vrchnosti. Po 2. světové válce (v činnosti od roku 1949, bližší datum není známo), byl celý areál poskytnut pro účely zřízení dětského domova.⁶⁵

Zřizovatelem dětského domova je Ústecký kraj, legislativně dětský domov spadá pod resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, jako školské zařízení určené pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

5.1 Rozhovor s ředitelem Dětského domova Mašťov

Rozhovor mi poskytl ředitel Dětského domova Mašťov p. Mgr. Zdeněk Šimek dne 13. 4. 2021.

- Otázka: Jaký je profil Dětského domova v Mašťově?

Odpověď: *„Náš dětský domov plní tak, jak deklaruje zákon, především funkci výchovnou, vzdělávací a sociální pro děti s nařízenou ústavní výchovou. Snažíme se připravit děti na budoucí samostatný život a vštípit jim alespoň základní morální a socializační principy, tak jak nejlépe dovedeme. Naše kapacita je 34 dětí. V současné době je zde 29 dětí, z toho již dvě zletilé. Máme zde čtyři skupiny, podle věku, vždy maximálně po osmi dětech. Každá skupina funguje takřka samostatně.“*

- Otázka: Jak dlouho zde v průměru pobývá jedno dítě?

Odpověď: *„To se nedá takto zodpovědět. Je to opravdu velmi různorodé. Máme děti, které tu jsou rok, dva nebo tři. Na druhou stranu jsou zde děti, které tu jsou i 15 let. Vždy velmi záleží na spolupráci rodiny a ta je, velmi zjednodušeně řečeno, taktéž velmi různorodá. Od rodin, které se snaží v rámci svých možností spolupracovat, až po ty nejextrémnější případy, kdy spolupráce nefunguje vůbec.“*

⁶⁵ Dětský domov Mašťov. [online]. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: <http://www.ddmas-tov.cz/informace-o-detskem-domove/>

- Otázka: Jak to myslíte?

Odpověď: *„Jsou rodiny a musím říci, že takových je minimum, které s námi spolupracují a o dítě jeví zájem. Snaží se alespoň v minimální míře dostat nejen svým závazkům finančním, ve smyslu placení výživného a ošetřovného, ale i tím, že dítě navštěvují a pokud mohou, berou si ho třeba na víkendy nebo prázdniny. Bohužel musím říci, že převažující většina rodin má spíše sabotující postoj.“*

- Otázka: Můžete to vysvětlit blíže?

Odpověď: *„Ano. Mnoho rodin o dítě zájem nejeví, jakmile bychom však chtěli začít vyřizovat pěstounskou péči, ke které rodiče musejí dát souhlas, v tu chvíli nesouhlasí. Nechtějí se děti vzdát, paradoxně i přesto, že o ně žádný zájem neprojevují. Sám si nedokážu vysvětlit, z jakého to je důvodu. Zda si dítě stále chtějí ponechat jako pojistku pro případ, že by ho „potřebovali“. Zcela nesmyslně pak dítě u nás tráví zbytečné roky, které mohlo prožít u pěstounů. To už nemluvím o tom, že většina takovýchto rodin samozřejmě neplatí povinné platby jako výživné a ošetřovné, které z nich složitou cestou vymáháme.“*

**pozn. autorky: Dle zákona č. 109/2002 Sb. jsou rodiče povinni hradit příspěvek na úhradu péče poskytované dětem v zařízeních ústavní výchovy. Přesnou částku stanovuje Nařízení vlády č. 460/2013 Sb. Částka se pohybuje dle věku dítě od 1.113 Kč do 1.742 Kč. Výživné, které patří k rukám dítěte, vždy stanoví soud.⁶⁶*

- Otázka: Jaká je adaptace dětí při příchodu do domova?

Odpověď: *„Opět odpovím, že to je velmi různorodé. Jsou děti, které se zadaptují během několika málo dní. Berou to tak, že jsou tu tety, u kterých budou bydlet a které se o ně budou starat. Zvláště, pokud přicházejí z traumatizujícího rodinného prostředí. Pak jsou i ty, u kterých adaptace trvá déle, mnohdy i několik týdnů. Děti jsou plačtivé, nemohou si zvyknout. Mnohdy nemohou pochopit, proč nemůžou být s maminkou, byť ani nekomentují to, že je např. týrala. S každým dítětem se musí pracovat naprosto individuálně.“*

- Otázka: Na to navazuje hlavní otázka mého rozhovoru. Mohl byste identifikovat převažující důvody, pro které se sem děti dostávají?

⁶⁶ *Zákony pro lidi.* [online]. [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: <https://www.zakonypro-lidi.cz/cs/2013-460>

Odpověď: „Jestli čekáte, že Vám poskytnu tabulku s nějakou statistikou, tak to určitě ne. V zásadě jsou to všechny důvody, pro které se děti do dětského domova obvykle dostávají. Přesto, pokud mám srovnat, tak nejméně se u nás vyskytuje ztráta rodičů, neboť v rodině se většinou vždy najde někdo, kdo si dítě vezme. Máme tu i případ dítěte, jehož rodiče emigrovali do Anglie a dítě tady nechali, ovšem to jsou opravdu výjimky. Velmi častými důvody jsou dysfunkční rodiny, ve kterých se vyskytují drogy, alkohol, psychiatricky léčení rodiče, pobyt rodičů ve vězení, v nemalé míře i týrání dětí, což jsou případy, které jsou pro mě vždy nejhorší. Dále jsou to rodiny, které mají problém ekonomický. Nedokážou adekvátní péči o děti zajistit, přesto, že se tam vysloveně nevyskytuje žádný patologický jev, popsany výše. Nízký socioekonomický status rodiny zapříčiňuje koloběh následků, jako je nezaměstnanost, s tím související nízký (či minimální příjem), závislost na sociálních dávkách od státu, časté střídání nájemního bydlení, půjčky a na to navazující exekuce, popř. insolvence. V důsledku tohoto všeho se rodiče dostanou do takové situace, kdy jsou „rádi“, že dítě skončí u nás, protože nejsou schopni se postarat ani sami o sebe. Takové rodiny bývají také nejčastěji spolupracující, neboť stále věří, že si dítě vezmou v budoucnu nazpátek domů.

Zcela zvláštní kategorií jsou pak rodiče, kteří se rozvádějí, a jejich nenávisť je tak hluboká, že dítě skončí u nás. Pobyt dítěte u nás, je pro rodiče schůdnější variantou, než aby dítě bylo u druhého rodiče. Přesto, že takové případy jsou krátkodobé a na základě rozhodnutí soudu je dítě svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, dopustit to, že budu mít dítě v dětském domově raději než u druhého rodiče, to jsou pro mě naprosto nepochopitelné případy. Často ta hanice o dítě při rozvodových řízeních, mají pro dítě dalekosáhlejší psychické následky než rodiče, kteří sice mají dítě u nás, ale „jen proto“, že jsou sociálně slabí a nemají dítěti dát co jíst. V takové rodině dítě stále cítí, že ho maminka a tatínek mají rádi. U rozvádějících se rodičů se často dítě ptá, proč musí být tady, když má maminku i tatínka.

Nejtragičtější, a bohužel musím říci, že ne malou skupinou, jsou děti, které skončí u nás z důvodu týrání. To jsou případy, nad kterými zůstává rozum stát. V drtivě většině jsou děti týrány vlastními rodiči, nebo blízkým příbuzným, kdy např. matka přihlíží a nijak nezasáhne. Za rozpad rodiny pak dávají vinu dítěti, se kterým je neskrytě manipulováno. Toto jsou pro mě naprosto nepochopitelné případy.“

5.2 Kazuistiky z Dětského domova v Mašťově

Kazuistika 1: Důvod umístění dítěte do dětského domova - pobyt matky ve výkonu trestu odnětí svobody

- Osobní anamnéza

Nezletilá Simona, narozena 2008, před příchodem do dětského domova v institucionální péči přibližně jeden rok. Navštěvuje 6. ročník základní školy.

- Rodinná anamnéza

Matka narozena 1982, dosažené vzdělání základní. Otec narozen 1970, dosažené vzdělání základní. Simona má dvojče, chlapce. Otec s rodinou nežije, o Simonu nejeví žádný zájem. Matka je bez trvalého zaměstnání.

- Důvody umístění dítěte do dětského domova

Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy podalo město Žatec jako opatrovník z důvodu nedostatečné péče o dítě. Matka nedostatečně plnila svoji rodičovskou odpovědnost ve všech směrech zdárného vývoje Simony. Momentálně je odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody v trvání dvou let.

- Sociální anamnéza

Oba dva rodiče základního vzdělání jsou trvale bez zaměstnání. Matka žije ze sociálních dávek, které jí na živobytí nestačí. V rodině není výrazný patologický jev např. ve formě týrání, nicméně matka jeví o Simonu minimální zájem. Matka je permanentně na hraně zákona, živí se krádežemi v obchodech, půjčkami, které nesplácí, další stíhání jí hrozí za neoprávněně vyplacené sociální dávky. Matka péči o Simonu a její výchovu permanentně nezvládá, dlouhodobě selhává ve výkonu rodičovské odpovědnosti. Vytrvale bojkotuje jakoukoli spolupráci se školami, je nedosažitelná jak pro školu a orgán sociálně-právní ochrany dětí, tak pro orgány činné v trestním řízení. V jednání ve věci nařízení ústavní výchovy se ze čtyř příležitostí dostavila pouze jednou. Za celou dobu není matka schopna zajišťovat řádnou docházku Simony do školy, nedostatky vykazuje v péči o její zdraví. Nařízený dohled nad výchovou dětí se naprosto minul účinkem.

- Adaptace dítěte v dětském domově a prognóza dalšího vývoje
Zpočátku byla dívka lítostivá a kritická, posléze se adaptovala rychle a v klidu. Ze začátku obtížně přijímala a dodržovala pravidla, snadno se nechala strhnout dětmi s problémovým chováním. Kvůli neomluvené absenci má velké mezery ve znalostech. V hodinách se snaží, umí pracovat samostatně. Záleží jí na dobrých výsledcích. V kolektivu dětí je klidná a nekonfliktní, k dospělým se chová slušně, dobře spolupracuje, nemá tendence posouvat hranice. Na kritiku reaguje pozitivně, mužskou i ženskou autoritu přijímá stejně. Je spolehlivá, pořádná a pečlivá, plní své úkoly, dokáže přijmout neúspěch.

Velmi se jí stýská po matce. Má taktéž velmi ráda babičku, na kterou je fixovaná. Babička si ji bere na prázdniny a jiné domluvené pobyty. Na režim v dětském domově si zvykla, jinam jít nechce. Doufá, že půjde ke strýci a tetě, který žádal o pěstounskou péči. Později však svůj návrh vzal zpět a v kontaktu s dívkou není.

V současné době je matka ve výkonu trestu odnětí svobody, otec nespolupracuje, v rodině není osoba, která je schopná a ochotná dívku převzít do své péče. Nejvhodnější je tedy stále pobyt v dětském domově, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, možný návrat k matce, která tak bude mít šanci navázat osobní kontakt s dívkou. Nadále je příznivou skutečností zájem babičky a její pravidelné brání Simony na propustky.

Kazuistika 2: Důvod umístění dítěte do dětského domova - selhání rodičovské odpovědnosti matky, nezabezpečení řádné výchovy dítěte

- Osobní anamnéza

Nezletilý Robert, narozen 2008, v institucionální péči dosud nebyl, absolvoval dva pobyty ve středisku výchovné péče.

- Rodinná anamnéza

Matka narozena 1977, dosažené vzdělání základní. Otec neuveden, s rodinou nežije. Matka je od roku 2013 bez zaměstnání. Pobírá dávky hmotné nouze, příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení.

- Důvody umístění dítěte do dětského domova

Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy podala matka. Město Žatec jako opatrovník s návrhem souhlasilo. Nezletilý Robert dlouhodobě vykazuje závažné výchovné problémy spojené se školou, do které odmítá docházet. Ke zlepšení chování nevedly ani jeho opakované pobyty ve středisku výchovné péče, kam byl umístěn.

- Sociální anamnéza

Matka je dlouhodobě bez zaměstnání, bez pracovních návyků, žije z dávek hmotné nouze. Strídá partnery. V minulosti velmi často měnila bydliště, pokud se ubytovala v azylovém zařízení, pro nedodržování ubytovacího řádu jí byl pobyt vždy po krátké době ukončen. Od roku 2016 je s matkou opakovaně řešena špatná školní docházka dítěte. Matka vždy uvádí, že syna nezvládá, je vůči ní agresivní, odmítá ji poslechnout a jít do školy, vždy přislíbí nápravu, ke které nedojde. V prvním pololetí loňského roku nezletilý zameškal 280 hodin, ve druhém 179 hodin. Již druhý ročník základní školy musel opakovat. Z důvodu pokračujícího závadového chování nezletilého a špatné školní docházky, absolvoval pobyt ve středisku výchovné péče. Došlo k situacím, kdy matka na syna působila negativně, snažila se nastavená pravidla zařízení obcházet. Po ukončení pobytu bylo matce doporučeno stanovit jasná pravidla, režim a dbát na jejich důsledné dodržování. Všechna doporučení matka sabotovala, přesto, že byla upozorňována na nezbytnost další spolupráce. Při provedeném místním šetření byl syn opět zastížen doma, kde sledoval televizi a matka reagovala apaticky a bez jakýchkoliv emocí. Orgánem sociálně-právní ochrany dětí byla pořádána případová konference, na kterou se matka nedostavila.

- Adaptace dítěte v dětském domově a prognóza dalšího vývoje

Při nástupu bylo zjištěno, že intelektové schopnosti nezletilého jsou na úrovni lehké a středně těžké mentální retardace, což souvisí s jeho horší přízpusobivostí, osobnostní rigiditou a celkovou nezralostí. Pokud jsou nastavené jasné hranice, zvládá regulaci svého chování a emocí. Také je však verbálně agresivní. Je sociálně nezralý, lehce ovlivnitelný, může lehce podlehnout případným i běžným životním překážkám, nebo má zvýšenou sugestibilitu, sníženou frustrační toleranci na zátěž. Je nutné po něm neustále vy-

žadovat pevný a stabilní řád s jasně stanovenými pravidly. Je důležitá i důslednost ve vyžadování sankcí. V současnosti prospívá, je více otevřený, netrpí pocitem nudy, má stále připravenou nějakou činnost, a to má na utváření jeho osobnosti velký vliv. Při důsledném dodržování všech nastavených pravidel je zde předpoklad zdárného ukončení školní docházky.

Vzhledem k tomu, že nezletilý matku jako autoritu vychovatele naprosto nerespektuje, pobyt v dětském domově je pro něj nezbytný. Matka dlouhodobě nespolupracuje, výchovu nezletilého nezvládá a je si toho sama vědoma. Ústavní výchovu navíc sama navrhla. Zdárný vývoj Roberta je možný pouze při dodržování důsledného dohledu a akceptování nastavených pravidel v dětském domově, nikoliv ve výchovném prostředí matky.

Kazuistika 3: Důvod umístění dítěte do dětského domova – selhání rodičovské odpovědnosti matky, psychické týrání dítěte matkou

○ Osobní anamnéza

Nezletilý Dominik, narozen 2006, Dominik byl ve svých 18 měsících matkou osvojen. Byla mu diagnostikována porucha ADHD. Ambulantně navštěvoval středisko výchovné péče, byl opakovaně hospitalizován v dětské psychiatrické nemocnici.

○ Rodinná anamnéza

Matka narozena 1973. Otec není v rodném listě uveden. Matka pracuje jako uklízečka s mírně podprůměrným platem. Bydlí ve starším rodinném domě 4+1 na vesnici s kočkami a psy. V domě s nimi žije ještě matčina přítelkyně.

○ Důvody umístění dítěte do dětského domova

Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy podala matka. Město Podbořany jako opatrovník s návrhem souhlasilo. Tvrdila, že je chlapec nezvladatelný, lže, krade a je agresivní. Dále matka uváděla, že nezletilý ve škole ani doma nedodržuje žádná pravidla. Poukazovala na zhoršený prospěch. Zmiňovala, že syn o učení nemá zájem, ve škole má důtky, poznámky, problémy s chováním.

- Sociální anamnéza

Jak bylo řečeno výše, matka dlouhodobě pracuje, má osvojeny pracovní návyky. Dominika v 18 měsících osvojila. Ještě před ním měla 3 roky v pěstounské péči dívku, kterou „vrátila“, neboť se o ni nedokázala postarat (mladší školní věk). Matka tvrdí, že Dominik nemůže být bez dozoru, neboť zapaluje ohně, týrá zvířata, ničí věci v domácnosti i venku. Nerespektuje autority, nekomunikuje. Matka dlouhodobě uvádí, že si se synem neví rady. Matka péči o syna nezvládá a ani ji zajišťovat nechce, z celé situace je psychicky vyčerpaná, užívá antidepresiva. Matka tvrdí, že Dominik je nezvladatelný, lže, krade, má výchovné problémy ve škole. Všechna její tvrzení však byla zprávami ze základní školy a dětské psychiatrické nemocnice, vyvrácena. Bylo prokázáno, že chlapec nemá žádné výchovné problémy, autority respektuje a k dospělým se chová slušně. V kolektivu svých vrstevníků je oblíbený a nevykazuje známky rizikového chování. Ve věci Dominika se uskutečnily případové konference, které byly zaměřeny především na posílení rodičovské kompetence matky. Byla jí nabídnuta pomoc ohledně volby vhodného výchovného přístupu k Dominikovi. Matka byla za pomoci odborníků vedena k tomu, aby pracovala na svém vztahu k chlapci a zohlednila onemocnění ADHD, kterým trpí. Ani přes odborné vedení nebyla matka schopna zajistit nezletilému stabilní, láskyplné a přijímající výchovné prostředí, které chlapec potřebuje. Mezi ním a matkou se nevytvořila citová vazba ze strany matky. Nad rámec toho byly zjištěny indicie napovídající o týrání, neboť matka chlapce zamykala v domě, nesměl vycházet ven. Dítě odmítala a citově vydírala.

- Adaptace dítěte v dětském domově a prognóza dalšího vývoje

Adaptace chlapce byla zpočátku náročná, neboť „*mamku má rád, přál by si zůstat u ní, a aby se mamka změnila.*“ Nakonec si v prostředí zvykl, neboť se u něj projevila pozitivní adaptace na prostředí s jasně danými hranicemi, režimem a jasným systémem trestů a odměn, které je však hlavně stabilní a přijímající. Dominik zde poprvé v životě zažívá pocit jistoty, bezpodmínečného přijetí a lásky.

Vzhledem k tomu, že matka není schopna zajistit řádný vývoj dítěte, a nebyla nalezena žádná vhodná osoba, která by tuto péči zajistila, pobyt v dětském domově je pro Dominika nadále žádoucí.

Kazuistika 4: Důvod umístění dítěte do dětského domova – selhání rodičovské odpovědnosti matky, fyzické a psychické týrání dítěte

- Osobní anamnéza

Nezletilý Jiří, narozen 2006. Nařízením předběžného opatření Městského úřadu v Podbořanech je chlapec necelý rok umístěn v Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc FOD Klokánek v Žatci. Na základě tohoto opatření Okresní soud v Lounech nařídil řízení o změně způsobu výkonu rodičovské odpovědnosti a k nařízení ústavní výchovy. Byla mu diagnostikována dyslexie, dysortografie, úroveň rozumového nadání se nachází lehce v pásmu lehkého mentálního postižení.

- Rodinná anamnéza

Jiří žije s matkou, narozena 1978 a otčímem v pronajatém rodinném domě na vesnici. Má tři nevlastní sestry ve věku 7 a 3 roky a 3 měsíce. Matka je na rodičovské dovolené, otčím je v dlouhodobé pracovní neschopnosti. Otčím má tři další děti z předešlého manželství. Finanční situace je spíše podprůměrná, matka je v insolvenční situaci.

- Důvody umístění dítěte do dětského domova

Jiří byl dlouhodobě nepřiměřeně trestán otčímem, slovně napadán a jeho psychický stav nese výrazné známky psychické nestability, je úzkostný, nejistý, výrazně submisivní, nedokáže se bránit a normální vývoj Jiřího je vážně ohrožen, neboť je vystaven trvalé stresové zátěži, která se projevuje chronickým nočním pomočováním a dalšími zdravotními symptomy.

- Sociální anamnéza

Jiří chodí do 7. třídy základní školy. Po příchodu domů hlídá tři mladší sestry, pomáhá s domácími pracemi, stará se o zvířectvo. Rodina bydlí na samotě, do vesnice za kamarády ho matka nepouští. Jeho vztah s otčímem je velmi napjatý. Při hovoru o něm je Jiří plačtivý, úzkostný, nešťastný. Uvádí, že ho otčím často bije, do obličeje, přes záda, stehna. Bije ho i bičem na koně, což ho velmi bolí. Otčím neustále křičí, někdy bije i sestry a maminku. Jiří jde potom ven, kde pláče. Rád by utekl. Přál by si žít jinde, s maminkou, tu má rád, ale aby tam nebyl otčím. Matka fyzické trestání vidí, ale nezastane se ho, nepomůže mu. Jiří uvádí, že toto trvá snad od 1. třídy. Dlouhodobá

traumatizace z domácího prostředí se projevuje psychosomatickými projevy. Matka mu podporu neposkytuje, naopak ho označuje za viníka celé tragédie. Prostřednictvím matky otčím vyvíjí na chlapce tlak, ve snaze přimět ho ke změně výpovědi v rámci trestního řízení, které je proti otčímovi vedeno.

- Adaptace dítěte v dětském domově a prognóza dalšího vývoje

Zpočátku byl Jiří velmi nesoustředěný, smutný, nevnímal dění okolo sebe. O své rodině nemluvil, jen se zmiňoval, že se mu stýská. Nyní jeho pobyt probíhá bez potíží, i když se chlapec projevuje spíše nenápadně, tiše. Více se začíná zapojovat do okolního dění a projevuje se více živě. Matka jakékoliv násilí ze strany otčímů popírá, partnera hodnotí jako spolehlivého člověka. Vzhledem k tomu, že zde reálně hrozí další riziko psychického ponižování a fyzického týrání otčímem, kterému matka nedokáže zabránit, je nevyhnutelné, aby chlapec nadále pobýval v dětském domově. Přestože se matka s otčímem podrobili rodinné terapii, výsledky nenasvědčují pro závěr, že rodinné prostředí je pro chlapce bezpečné.

5.3 Zpracování výsledků šetření v dětském domově

V této kapitole předložím analýzu jednotlivých kategorií. Byla použita výše zmíněná technika „vyložení karet“.

Pokusila jsem se o otevřené kódování rozhovoru i kazuistik, poté mi vzešly následující kategorie:

- zájem rodiny
- matka
- okolnosti
- pocity

Zájem rodiny – dle rozhovoru i zpracovaných kazuistik je zřejmé, že zájem rodiny, myšleno v kladném i záporném smyslu, je pro umístění dítěte do ústavní výchovy naprosto stěžejní. Z poskytnutých informací vyplývá, že v mnoha případech návrh na nařízení ústavní výchovy podala biologická rodina. V případech, kdy návrh podal opatrovník (město), se rodiče k návrhu připojili či ho nerozporovali. Dále se dá vypořádat častý sabotující postoj rodin vůči institucím, že jim bylo „sebráno dítě“. Paradoxně tyto rodiny

o děti dále zájem nejeví, neberou si je na dovolené, vycházky. Pokud však dětský domov začne vyřizovat pěstounskou péči, rodiče úmyslně sabotují proces. Mnoho rodin soustavně neplní finanční závazky vůči dítěti a instituci. Na druhé straně jsou rodiny, které nebyly schopny se o dítě postarat z „ekonomických“ důvodů, rodiny sociálně slabé a u těch je možné pozorovat stálý zájem o dítě a předsevzetí si ho v budoucnu vžít domů.

Matka – ve většině případů je stěžejním činitelem nastalé situace matka. Nejen, že v mnoha případech návrh na nařízení ústavní výchovy podala ona, z dokumentace vyplývá, že matka je mnohdy svědkem týrání dítěte, které popírá či minimálně ignoruje. Také se zde projevovalo časté lhaní ve vlastní prospěch a nezájem o dítě samotné. Mnohdy dávaly matky přednost životu s partnerem než dítěti. Zarážejícím je fakt, že v mnoha případech matky vinily z nastalé situace a rozpadu rodiny dítě, často se snažily samy sebe prezentovat v lepším světle, aby nebyly obviňovány z nedostatečné péče. Na druhou stranu zde byla matka, jež o dítě jevila alespoň minimální zájem, v kontaktu jí však bránil nástup výkonu trestu odnětí svobody.

Okolnosti – nejčastěji jsou to dysfunkční rodiny, ve kterých se vyskytuje patologický jev ve formě alkoholismu, užívání návykových látek, násilí v rodině. Dále jsou to psychiatricky léčení rodiče nebo rodiče ve výkonu trestu. Další kategorii tvoří rodiny, u kterých je ekonomický problém, nízký socioekonomický status rodiny, kdy rodiče nejsou schopni zajistit adekvátní péči o dítě. Samostatnou a bohužel ne malou kategorii tvoří děti zanedbávané, a to všemi formami (fyzické, psychické týrání).

Pocity – zde je evidentní celá škála emocí, kterou lze u dětí v této situaci nalézt. Převažoval smutek, lítost, uzavřenost, stesk po rodičích a sourozencích, někdy strach. Dítě se cítilo vinno, protože mu to „říkala maminka“. Na druhé straně zde byla apatie a jakési smíření „mě je to všechno jedno“, kdy dítě žilo jakoby mimo sebe. Některé děti projevily samy zájem jít do dětského domova raději nežli domů. Adaptace v dětském domově probíhala ve většině případů příznivě, i když některým dětem to trvalo déle. Mnoho z nich poprvé v životě zažilo pocit bezpodmínečného přijetí a lásky, kterého se jim doma nedostávalo. Nelze nevidět, že škála pocitů, kterými si děti prošly, je ovlivní na celý další život.

6 Orgán sociálně-právní ochrany dětí Podbořany

Rozhovor mi poskytla vedoucí Odboru sociálního a zdravotního při Městském úřadě v Podbořanech, v jehož kompetenci je orgán sociálně-právní ochrany dětí, paní Mgr. Zuzana Marcelly dne 26. 4. 2021.

6.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Podbořanech

- Otázka: S jakými dětmi se nejčastěji setkáváte při výkonu své práce v souvislosti s ústavní výchovou?

Odpověď: *„Zcela jednoznačně, velmi laicky řečeno je to nefungující prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Setkáváme se v praxi s tím, že rodičům zcela chybí rodičovská kompetence. Druhý případ je ten, kdy jsou děti umístovány do ústavních zařízení z výchovných důvodů, kdy děti opakovaně utíkají z domova, dopouštějí se přestupků, provinění (trestná činnost), užívají omamné a psychotropní látky, nerespektují společenské normy a ani rodiče. V obou případech rodiče nejsou schopni zajistit dostatečnou péči o dítě. Jedná se například o to, že dítě rodiče nerespektuje, rodič není pro dítě autoritou. Často dochází ke kumulaci okolností, kdy rodiče nemají zajištěné adekvátní bydlení, chybí finanční zajištění rodiny. Setkáváme se i s nejednotným výchovným přístupem rodičů k dítěti. Rodiče mnohdy odmítají spolupráci s institucemi (poradenské zařízení – Středisko výchovné péče, odborník – pedopsychiatr, psycholog). Mnohdy rodiče ani nejsou ochotni spolupracovat s úřadem práce při vyřizování dávek státní sociální podpory nebo podpory v nezaměstnanosti, díky nimž by se jejich finanční situace rodiny alespoň mírně zlepšila. Je to taková ‚generální‘ averze vůči úřadům, se kterou je velmi těžké bojovat. Následně za těmito případy se zde setkáváme s trestnou činností rodičů, která mnohdy vyvrcholí až výkonem trestu odnětí svobody, kdy řešíme, kdo se bude o nezletilé dítě po nástupu rodiče do výkonu trestu starat. Jejich trestná činnost je bohužel někdy spojena právě s neadekvátním chováním vůči dítěti – týráním svěřené osoby.“*

- *Otázka: Jak tedy vypadá běžný postup? Jak zjistíte, že je dítě ohroženo?*

Odpověď: „Těch způsobů je celá řada. Velmi často nás na ohrožené dítě upozorní dětský lékař, mateřská škola, třídní učitelka nebo jiný pracovník ve škole, někdy i soused nebo někdo z rodiny. Nemusí jít o týrání v pravém slova smyslu, jak si představujete, ale např. pedagogický pracovník ve škole si všimne, že je dítě smutné, uzavřené, zamlklé nebo se straní dětí, a to je ten první krok, kdy zpozoruje, že něco není v pořádku. Nakonec nemusí být dítě týrané fyzicky, ale nemá prostě doma takové podmínky, jaké by mít mělo. Psychické týrání je stejně alarmující jako fyzické. Mnohdy však jdou obě ruku v ruce společně.“

- *Otázka: Můžete to vysvětlit blíže?*

Odpověď: „V sociálně oslabených rodinách nejen, že děti nemají vlastní soukromí ve smyslu samostatného pokoje a klidu. Mnohdy doslova suplují roli rodičů, starají se o mladší sourozence, které musejí obstarat, věnují se domácím pracím aj. Je to často v rodinách, kde jsou svědky dennodenních hádek a konfliktů. Ruku v ruce jde s tímto i nedostatečná péče finanční, což s sebou obnáší nedostatek věcí běžné potřeby, který mají jiné děti, a s tím související frustrace. Např. z toho, že dítě nemá základní školní pomůcku, která se, bohužel, musí platit. Je jasné, že v takovém případě se nemohou nejen adekvátně připravovat do školy, ale jejich zdárný vývoj je v takové rodině vážně ohrožen. Časté je, že v případě problémů, se takové děti paradoxně cítí vinny, mnohdy je rodiče za viníky rodinných problémů i označují. V tu chvíli zasahujeme my.“

- *Otázka: Ředitel dětského domova v rozhovoru poukazoval i na rozvádějící se rodiče.*

Odpověď: „Tzv. ‚tahání‘ o děti u rozvádějících se rodičů je jedním z nejčastějších důvodů, proč se rodiče u nás sejdou. Bohužel zde vidíme ne zájem o blaho dítěte, ale pomstu svému protějšku. Souhlasím s kolegou, že často jsou rodiče schopni zajít do nevídaných ‚k conspirací‘, jen aby tomu druhému znepříjemnili pobyt s dítětem. Nicméně mám zkušenost, že pokud by mělo dojít až k ústavní výchově, rychle najdou společnou řeč. Aby dítě rozvádějících se rodičů skončilo v ústavní výchově jen proto, že se rodiče nedokážou dohodnout, jsou spíše výjimečné, ojedinělé, případy.“

- Otázka: Jaké jsou tedy převažující důvody umístění dítěte do ústavní výchovy z Vaší zkušenosti?

Odpověď: „Zopakuj to, co jsem řekla na začátku. Zcela určitě nedostatečná rodičovská kompetence, kdy rodič není schopen dostát své rodičovské odpovědnosti. Bohužel se čím dál častěji setkáváme i s týráním dětí. To může mít mnoho forem. Nedávno jsme zde měli matku, která synovi neustále podsouvala antisociální chování, posléze sama přišla s návrhem na ústavní výchovu. Všechna její tvrzení byla psychologkou i školním zprávami vyvrácena. Přestože se OSPOD snažil matce zprostředkovat odbornou pomoc, matka tuto nevyužila a trvala na svém návrhu – syna umístit do ústavní výchovy. Dle závěrů psychologa z něj matka vychovala intorverzivní, zranitelnou a utrápenou osobnost, která se vidí tak, jak to prezentuje matka. Vedle negativního sebeobrazu byl chlapec citlivý, měl neustále strach. Toto vše bylo způsobeno nevhodným zanedbáváním a trestáním formou zastavení komunikace a veškeré interakce. Chlapec po celé dětství cítil nepříjetí, nedostatek bezpečí, stability, z čehož vyplynula porucha emocí. V dětském domově chlapec byl milý, snaživý a vstřícný, který rád pomáhal, účastnil se aktivit a vyžadoval mazlení a něhu, kterých se mu doma nedostávalo. I toto dokážou někteří rodiče. Příběhy některých dětí jsou vsutku tragické.“

6.2 Zpracování výsledků šetření z Orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Podbořanech

Otevřeným kódováním mi vznikly dvě kategorie. Také zde se pokusím o analýzu jednotlivých kategorií. Byla použita výše zmíněná technika „vyložení karet“.

- spolupráce
- rodinné prostředí

Spolupráce – v této instituci je stěžejní spolupráce rodiny po celou dobu, co se dítě dostane do evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí. To se jeví jako problematické, neboť z rozhovoru vyplývá, že spolupráce mnoha rodin je nedostatečná, dalo by se říci až sabotující. V mnoha rodinách je evidentní nesnášenlivost vůči institucím obecně, byť by jim spolupráce mohla

přinést jen pozitiva (např. vyřízení podpory v nezaměstnanosti). Tyto rodiny odmítají i poradenství, rodinné terapie, případové konference. Také z rozhovoru vyplynulo, že si mnoho rodin nepřipouští jakékoliv pochybení a mnohdy nechápou, proč musejí svoji situaci řešit.

Rodinné prostředí – z rozhovoru vyplynulo, že mnoho rodin má rozdílný přístup k výchově dětí. Mnohdy děti nerespektují rodiče ani společenské normy. Rodiče pro děti nejsou autoritou, utíkají z domova. Nejednotný výchovný přístup k dítěti a nedostatečná rodičovská kompetence byly hlavními důvody, které byly v rozhovoru zmíněny.

7 Interpretace výsledků

Ráda bych zde uvedla, že tato práce si nedělala ambice na reprezentativní výzkum tohoto tématu. Už jen z důvodu velmi malého vzorku zkoumání, který se skládal ze čtyř kazuistik a dvou rozhovorů. Snažila jsem se zde pouze o jakýsi exkurs do problematiky umístování dětí do ústavní výchovy a možné poukázání na zjištěné důvody.

Z výše uvedených zjištění si dovolím shrnout mé poznatky. Dle mého se důvody pro umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy, konkrétně dětského domova, dají rozdělit do několika skupin. Jako nejméně převažující se jeví rozvod rodičů, který poměrně rozsáhle popisují v praktické části, či úmrtí jednoho či obou rodičů. V obou těchto případech se zpravidla najde vhodná osoba pro péči o dítě, nebo se rodiče na péči o dítě dohodnou.

Na druhém konci zjištění vidím dysfunkční rodiny, ve kterých se vyskytují drogy, alkohol, psychiatricky léčení rodiče nebo pobyt rodičů ve vězení. Vzápětí za těmito důvody je to nedostatečná rodičovská kompetence, kdy rodiče nejsou schopni dostat rodičovské odpovědnosti za svoje dítě. Často jsou to sociálně slabé rodiny, které nejsou schopné zabezpečit základní podmínky pro zdárný vývoj dítěte. Rodiče svoji roli mnohdy přenesou na dítě, které se cítí odpovědné za fungování rodiny. Alarmujícím zjištěním je fakt, že dalším převažujícím, (a ne zanedbatelným) důvodem, je týrání svěřené osoby (dítěte), ať již psychické či fyzické.

7.1 Diskuse

Pokud bych měla vyzdvihnout jeden výsledek šetření, který mě upřímně překvapil, bylo to zjištění, kolik dětí se do zařízení ústavní výchovy dostává z důvodu týrání. Ve zpracovaných materiálech v této práci nejsou dopodrobna rozepsány příběhy týraných dětí, které jsem studovala z poskytnuté dokumentace. Jedním z důvodů byl fakt, že jsem nechtěla svoji práci „postavit“ na skandálních popisech, které by přebily ostatní obsah. Nicméně je to nejvýraznější věc, kterou si ze zpracování této práce odnáším. Postoje rodičů (většinou zejména matek), které si ve většině případů nepřipouštějí, že by k nějakému týrání docházelo, mnohdy se ho samy dopouštějí nebo mu

minimálně přihlížejí. Pokud je jim dítě odebráno, cítí to jako křivdu, ze které viní dítě. V mnoha případech také dávají přednost životu s novým partnerem. Mohu se ptát, proč k týrání dítěte stále dochází, nicméně pro mě to je otázka, na kterou jsem odpověď v této práci nenašla. O tomto fenoménu se dočítáme v odborné literatuře mnoho desítek let nazpět. Při studiu knih pro tuto práci jsem toto téma našla obsáhle diskutované např. u prof. Zdeňka Matějčka. Zpracování této otázky by jistě vydalo na samostatnou práci.

8 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala tématem převažujících důvodů umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké jsou převažující důvody umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy, co vede biologickou rodinu k takto zásadnímu kroku, které nejrizikovější faktory k tomu přispívají a v neposlední řadě, zda se z porovnání dvou vybraných institucí dá vyvodit nějaká společná zákonitost.

V teoretické části jsem popsala základní charakteristiku rodiny a jejího vlivu na dítě, vývojové fáze dítěte, rizikové faktory, vyskytující se v rodině a dále legislativní vymezení péče o dítě v České republice.

V praktické části jsem pomocí polostrukturovaných rozhovorů a zpracovaných kazuistik ze dvou institucí, Dětského domova v Mašťově a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Podbořanech, snažila zanalyzovat nasbíraná data.

Domnívám se, že cíl mé práce byl naplněn. Z uskutečněných rozhovorů a zpracovaných kazuistik vyplynulo, že důvodů pro umístění dítěte do ústavní péče je bezpočet. Nicméně jsou takové, které bychom mohli nazvat převažujícími. Z výsledků mého zjišťování je zřejmé, že převažujícími důvody jsou bezesporu dysfunkční rodiny, ve kterých se vyskytují návykové látky, užívání alkoholu, psychiatricky léčení rodiče nebo pobyt rodičů ve vězení. Dalšími významnými důvody jsou nedostatečná rodičovská kompetence, kdy rodiče nejsou schopni dostát rodičovské odpovědnosti za svoje dítě. Často jsou to sociálně slabé rodiny, které nejsou schopné zabezpečit základní podmínky pro zdárný vývoj dítěte. Rodiče svoji roli mnohdy přenesou na dítě, které se cítí odpovědno za fungování rodiny.

Alarmujícím zjištěním je fakt, že dalším nezanedbatelným důvodem je týrání svěřené osoby (dítěte), ať již psychické či fyzické. Z rozhovorů obou informantů vyplynulo, že takoví rodiče si vůbec nepřipouštějí, že by dělali něco špatně a ve většině případů týrání popírají. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že se rodiče domnívají, že si za to dítě mnohdy může samo. To se také v mnoha případech skutečně cítí za rozpad rodiny vinno.

Naopak, na druhém konci spektra důvodů vidím fenomén rozvodu, neboť z odpovědí obou informantů je zřejmé, že rozvod rodičů je okrajovým důvodem umístění dítěte do ústavní výchovy, stejně tak jako úmrtí jednoho či obou rodičů. Zpravidla se v rodině najde vhodná osoba, které může být dítě svěřeno do péče.

Obě instituce se setkávají s porovnatelnými důvody, proč musí být dítě umístěno do zařízení ústavní výchovy, konkrétně dětského domova. Odpovědi obou zpovídaných osobností byly obdobné, co se týká právě důvodů, jen je oba zpovídaní viděli z pohledu své profese.

Výsledek mé práce nelze zobecnit, už jen z důvodu velmi malého vzorku zkoumaných rodin. Nicméně se domnívám, že moje práce přinesla zajímavý vhled do této problematiky právě z důvodu praktické části. Rozhovory s přímými účastníky obou jmenovaných institucí (ředitel dětského domova, vedoucí sociálního odboru městského úřadu), daly této práci autentičnost dlouholeté praxe přímých účastníků umístování dítěte do zařízení ústavní výchovy.

Na úplný závěr bych dodala, že umístění dítěte do dětského domova je pokaždé záležitostí nesmírně smutnou a tragickou. Bohužel však, pro mnoho dětí je tato volba jedinou možnou. Život v dětském domově ve svém důsledku přináší dětem klid, ochranu a bezpečí, kterých se jim v jejich biologických rodinách nedostávalo. Pro mnoho dětí je dětský domov jedinou zárukou a jistotou jejich zdárného vývoje.

9 Seznam literatury

Odborná literatura:

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0

KLABOUC, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. ISBN neuvedeno

KŘÍŽOVÁ, E. *SOS-sociologie pro pomáhající profese*. Praha: UK, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3650-4

LANGMEIER, J, KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-797-7

MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1056-6

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 2. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-86429-87-8

PIAGET, J. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0691-0

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0

ŠVAŘÍČEK, R. ŠEĐOVÁ, K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

Elektronické zdroje:

Česká asociace sester, směrnice. Sexuální zneužívání. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf.

Česká asociace sester, směrnice. Syndrom CAN. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf

Česká asociace sester, směrnice. Psychické týrání. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.cnna.cz/docs/tiskoviny/cas_pp_2009_0002.pdf

ČSÚ, *Století statistiky*. Dům nalezenců. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/prazatka-z-domu-nalezencu>

Děti ohrožené chudobou. Rozhovor ČCE. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/rozhovory/babis-se-nezminuje-o-problemech-v-cesku-zije-sto-tisic-deti-ohrozenych-chudobou-tvrdi-hanych-1366022>.

Dětský domov Mašřov. Základní údaje. [online]. [cit. 2021-04-28]. Dostupné z: <http://www.ddmastov.cz/informace-o-detskem-domove/>

Diakonie. Poradenství pro rodiny. [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/sluzby/sluzby-podle-cilove-skupiny/rodina-a-partnersky-zivot/>.

Dokumenty OSN. Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-dite/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

Fakultní nemocnice v Motole. Vlašský špitál. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.fnmotol.cz/o-nas/historie-a-soucasnost/nalezin-nec-vlassky-spital/>

LUMOS. Výzkumná zpráva. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Investice_do_deti_CELA_ZPRAVA_web_ilwLbI5.pdf?

Náhradní rodinná péče. [online]. [cit. 2021-05-31]. Dostupné z: [Formy náhradní rodinné péče \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz)

Právní prostor. Společná péče. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/spolecna-pece-o-nezletile-dite>

PS PČR. Listina základních práv a svobod. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

PS PČR. Ústava České republiky. [online]. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2019. Údaje MPSV ČR. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>.

Šance dětem. Afunkční rodina. [online]. [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach>

Šance dětem. Alkohol u rodičů. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/dopady-alkoholismu-rodicu-na-deti>

Šance dětem. Rozvod manželství. [online]. [cit. 2021-05-03]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml>

Šance dětem. Střídavá péče. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml#formy-porozvodove-pece-o-deti>

Šance dětem. Syndrom CAN. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/syndrom-can>

Šance dětem. Výhradní péče jednoho rodiče. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml#formy-porozvodove-pece-o-deti>

Vybrané demografické údaje, ČSÚ. Rozvod manželství. [online]. [cit. 2021-05-03]. <https://www.czso.cz/documents/10180/121739374/130055200507c.pdf/5a8ab7cc-ef07-4739-81f4-1219a80ca303?version=1.1>

Vybrané demografické údaje, ČSÚ. Statistika ČSÚ. [online]. [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/123502877/32018120_0101.pdf/5da70908-dcde-4110-8ab8-ffde779b9794?version=1.0

Zákony pro lidi. Nařízení vlády. [online]. [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-460>

Zákony pro lidi. Dětský domov se školou. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Zákony pro lidi. Diagnostický ústav. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Zákony pro lidi. Rozvod manželství. [online]. [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.

Zákony pro lidi. Ústavní výchova. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

Zákony pro lidi. Výchovný ústav. [online]. [cit. 2020-12-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Zákony pro lidi. Výkon ústavní péče. [online]. [cit. 2020-12-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>

Zákony pro lidi. Zákon nový občanský zákoník. [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: 89/2012 Sb. Občanský zákoník (nový) ([zakonyprolidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz))

Zákony pro lidi. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. [cit. 2020-10-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20180101>

Zákony pro lidi. Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy. [online]. [cit. 2020-10-31]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109#cast1>